

SDE Analiz

AB Krizi ve Türkiye'ye Olası Yansımaları

Editör: Kıvılcım METİN ÖZCAN

Katkı Sağlayanlar

Ali Arı
Mehmet Hondur
Muhsin Kar
Kıvılcım Metin Özcan
Güray Vural
Dilek Yiğit

Haziran 2012- Ankara

Avrupa Birliği Krizi ve Türkiye'ye Olası Yansımaları

İÇİNDEKİLER

SDE Başkanı'ndan
Yasin Aktay

SDE Ekonomi Koordinatörlüğü'nden

Sunuş
Ali Arı

1. Yakınlaşma Kriterlerine Göre Genel Bir Durum
Değerlendirmesi
Muhsin Kar

2. Kriz ve Krizi Derinleştiren Faktörler
2.1. Avrupa Merkez Bankası Sistemi ve Ortak Para Politikası
Muhsin Kar

Kutu 1: TARGET2 Mekanizması

2.2. Maliye Politikaları ve Bütçe Uygulamaları
Mehmet Hondur

Kutu 2: Ülke Örnekleri: İtalya, İspanya

2.3. İş Gücü Piyasaları ve Verimlilik

3. Alınan Önlemler ve Etkileri
Dilek Yiğit, Ali Arı

4. Krizin Türkiye'ye Yansımaları
Güray Vural

5. Krizden Çıkış Senaryoları
Muhsin Kar

Sonuç ve Öneriler
Kıvılcım Metin Özcan

SDE Başkanı'ndan...

Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle olan sosyal ve iktisadi bağları, ülkemizin Avrupa'da olan her gelişmeden etkilenmesine neden olmaktadır. ABD'den Avrupa'ya sıçrayan küresel mali krizin ve son dönemde ekonomi ve politikanın çıkmazlarının birlikte gözleendiği ve bu anlamda uluslararası bir sorun haline gelen Avrupa Birliği Borç Krizi'nin etkileri tüm dünyayla birlikte ülkemizde de yaşanmaktadır.

Kamuoyuna yansıyan durumda Yunanistan, İspanya, İtalya gibi yaklaşık 30 yıldır Avrupa Birliği'nde olan ülkelerin kamu borçlarının GSMH'nin çok üzerine çıktığı görülmektedir. Devletlerinin ürettiği değerden çok borcunun olması, Avrupa halkını da tedirgin etmeye başlamış, son dönemde Fransa, İtalya ve Yunanistan'da yapılan seçimlerle de siyasi iradenin belki de Avrupa'da en çok sorgulandığı bir döneme girilmiştir. Mali ve siyasi istikrardaki bozulmalar Avrupa'nın uluslararası camiada da prestijini kaybetmesine, artık hepimizin sıkça duyduğu Standard and Poors ve Moody's gibi kredi derecelendirme kuruluşları tarafından notlarının düşürülmesine sebep olmuştur.

Özellikle Yunanistan'ın ekonomik sorunlarına bir türlü çözüm olmayan ve Avro bölgesi ülkelerini de kendisiyle beraber aşağı çeken politikalar para birliği içinde de siyasi birlik içinde de kırılmalara yol açmış ve birliğin bozulması dahi tartışmaya açılmıştır. Artık Avrupa'nın bütün dünyaca ideal görünen düzeninin, görüldüğünden farklı olduğu herkes tarafından anlaşılmıştır. Kriz Avrupa'nın huzurunu kaçırmış olabilir fakat yaşananlardan ders alarak krizi fırsata çevirmek her zaman mümkündür.

Bu yaklaşımla, Avrupa Birliği Borç Krizi konusu Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Ekonomi Koordinatörlüğü tarafından oluşturulmuş olan Kriz İzlem Grubu ile uzunca bir süredir yakinen takip edilmektedir. Bu süreçte düzenlediğimiz panel ve çalıştaylar grubun konuya bakış açısını hem belirlemiş hem de ilgili bürokrat ve akademisyenlere aktarılmasını sağlamıştır. Elinizde bulunan "Avrupa Birliği Borç Krizi ve Türkiye'ye Yansımaları" başlığındaki Analiz, Kriz İzlem Grubu'nun faaliyetlerinin bir sonucudur ve yapılan çalışmaların ülkemizde ve dünyada etkili olması düşüncesiyle sizlere sunulmuştur.

İlgili tüm taraflara fayda sağlaması dileğiyle...

Prof. Dr. Yasin AKTAY

SDE Ekonomi Koordinatörlüğü'nden

“Tek Avrupa” idealinin sorgulandığı günümüz global dünyasında Güney Avrupa’da başlayan ekonomik kriz, Avrupa Birliği’nin geleceğini ciddi bir biçimde tehlikeye düşürmüştür. 17’si Avro, 10’u ise kendi ulusal parasını kullanan 27 üyeli Avrupa Birliği’nin, küresel krizle de birleşen ağır ekonomik yıkım karşısında Yunanistan, İtalya, İspanya, Portekiz, İrlanda gibi ülkelerin Avro alanında yaşamaya devam ettiği kriz ile, yıkılabileceğini akıllara getirmektedir. Kriz birkaç Avrupa ülkesindeymiş gibi görünse de açık piyasa ekonomisinden dolayı ekonomik ve sosyolojik etkileri tüm Avrupa ve dünyada görülüyor. Ticaret hacimlerindeki düşüşler, finansal sektörün karşı karşıya kalacağı nakit problemleri ve Avrupa Birliği içinde krizden kaynaklanacak olası bir iç göç hareketi gibi Avrupa’da temel taşları yerinden oynatabilecek bir takım gelişmeler karşısında hiçbir Avrupa ülkesinin ve Avrupa’ya komşu ülkelerin olaylara sırtını dönmesi mümkün değildir. Aksi takdirde 2007 sonrası yavaş bir şekilde düzelmeye başlayan piyasalardaki güven ortamı ve istikrar şansının elden kaçması, yerini 2007 sonrası yaşanan kötü günlere bırakması ne yazık ki uzak bir ihtimal değildir.

Bu tedirgin ve kritik ortamda Enstitümüzün Ekonomi Koordinatörlüğü olarak, yaşananlara bir bakış açısı ve çözüm yaratmak için hazırladığımız bu analiz “Avrupa Birliği Borç Krizi ve Türkiye’ye Yansımaları” umarız ki amacına ulaşacak ve Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerinin ekonomi politikalarına ve kamuoyuna katkı sağlayacaktır.

Sunuş

Ali Arı

2007 yılının ikinci yarısında ABD gayrimenkul piyasasında patlak veren ve 2008 Eylül'ünde Lehman Brothers'ın iflasıyla küresel nitelik kazanan finansal kriz 2009 yılında dünya genelinde hemen hemen tüm ülkelerin ekonomilerinde ciddi daralma meydana getirmiştir. Finansal sektöre olan güvenin yeniden tahsisi ve krizin reel sektör üzerindeki etkilerinin azaltılması amaçlı alınan para politikası, maliye politikası ve finansal sektöre yönelik alınan politika önlemleri nispi bir başarı sağlasa da çok ciddi sosyal ve iktisadi sorunları da beraberinde getirmiştir. Özellikle de bazı bankaların borçlarının kamulaştırılması doğal olarak kamu borcunun çok ciddi seviyelere yükselmesine ve bu borcun geri ödenmesiyle ilgili endişelerin oluşmasına sebep vermiştir. Bu da borcu yüksek olan Yunanistan, İrlanda, Portekiz, İspanya gibi ülkelerin borç sorunuyla karşılaşmasıyla sonuçlanmıştır. Standard&Poor's, Moody's, Fitch gibi kredi derecelendirme kuruluşlarının bu ülke notlarını düşürmesi ve krizin maliyetini kimin üstleneceği tartışmalarının netleşmemesi Avrupa Birliği'nin içinde bulunduğu krizden çıkışı güçleştirmektedir. Avrupa'nın içinde bulunduğu bu durum 1951 tarihinde Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) olarak kurulan, 1993 tarihli Maastricht Antlaşması'nda öngörüldüğü üzere 1 Ocak 2002'de Avro'nun ülke paraları yerine tedavüle çıkmasıyla Ekonomik ve Parasal Birliğe (EPB) dönüşerek ciddi yol kaydeden Avrupa Birliği'nin (AB) geleceğini tartışmaya açmıştır.

Biz de SDE olarak kamuoyunun bilgilendirilmesi adına Avrupa borç krizinin her yönüyle incelendiği bir analiz ortaya koymaya çalıştık. Bu çerçevede hazırladığımız analiz altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde AB'nin oluşum aşamaları, AKÇT'den günümüze kadarki süreç, tarihsel çerçevede detaylı olarak analiz edilmektedir. Bu bölümde ayrıca Avrupa Para Birliği'ne (APB) üye olan ülkelerin Maastricht Yakınlaşma Kriterleri (Bütçe açığı, Ulusal borç, Enflasyon ve Faiz oranları) çerçevesinde genel bir analiz yapılmaktadır.

Çalışmamızın ikinci bölümü Avrupa borç krizinin nedenlerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu bağlamda Avrupa Merkez Bankası'nın (AMB) uygulamış olduğu para politikası ve bu politikanın neden olduğu sorunlar, APB'ye üye olan ülkelere sürdürülen farklı maliye politikaları ve bütçe uygulamalarının yarattığı sıkıntılar ve işgücü piyasaları ve verimlilik farklılıklarının sebebiyet verdiği sorunlar olarak üç başlık altında analiz edilmektedir.

Çalışmamızın üçüncü bölümü küresel krizin başlamasından itibaren alınan politika önlemleri ve alınan bu önlemlerin finansal sektör ve reel ekonomi üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Bu bağlamda alınan önlemler para politikası, finansal sektöre yönelik politikalar, maliye politikası ve kurumsal reform paketleri olarak dört aşamada incelenmektedir.

AB ve Türkiye arasındaki ekonomik bütünleşmenin oldukça ileri bir seviyede olması bu krizin ülkemiz ekonomisinin doğrudan etkilenmesine yol açmaktadır. Bu doğrultuda çalışmamızın dördüncü bölümünde bu krizin Türkiye'ye yansımaları dış ticaret, kredi ve yatırım kanalları çerçevesinde incelenmektedir. Bu bölümde ayrıca krizin Türkiye'nin AB perspektifini nasıl etkilediği de analiz edilmektedir.

Krizin dört yıldır etkisine aldığı Avrupa Birliği'nin almış olduğu politika önlemleri son dönemde oldukça sorgulanmaktadır. Aslında, Avrupa borç krizini çözmeye yönelik atılan adımlar, krizden çıkışın yükünün kim tarafından yüklenileceği konusunda uzlaşma sağlanmadığını göstermektedir. Bu çerçevede çeşitli krizden çıkış senaryoları ortaya atılmıştır. Analizimizin beşinci bölümünde bu alternatif çıkış senaryoları maliyetleri doğrultusunda incelenmektedir. Bu çıkış senaryolarından ilki çevrede yer alan ülkelerin rekabetçiliklerini yeniden kazanacak şekilde kemer sıkarak ve yapısal reformları gerçekleştirerek büyümeye başlamalarının sağlanmasıdır. Diğer bir senaryo, kemer sıkma ve yapısal reformlarla verimliliği artırma ve emeğin birim maliyetini düşürme ve böylelikle reel değer kaybı ile rekabetçiliği sağlamak gerektiğidir. Üçüncü seçenek, borçluluk oranları artan, dış dengesi kötüleşen ve dolayısıyla makroekonomik dengesi bozulan ve ayrıca Birlik tarafından belirlenen kuralları sağlayamayan ülkelerin batmasına ve Avro'dan (Para Birliği'nden) ayrılmasına izin verilmesidir. Avro'dan düzensiz çıkışın yıkıcı etkilerinden korunmak için, dördüncü seçenek, tasarruf fazlası olan Almanya gibi Kuzey ülkelerinin tasarruf açığı olan Yunanistan, İspanya, İtalya ve Portekiz gibi Güney ülkelerini mali transferlerle desteklemeleridir.

Sonuç bölümünde ise krizin çözülmesi ve krizin Türkiye ekonomisine olası etkilerinin azaltılması adına alınabilecek politika önerileri tartışılmaktadır.

1. Yakınlaşma Kriterlerine Göre Genel Bir Durum Değerlendirmesi

Muhsin Kar

Avrupa kıtasında bütünleşme düşüncesi çok eski tarihlere kadar götürülebilirse de, ilk somut adımlar II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda atılmıştır. Bu bağlamda bu kıtanın bir "barış ve istikrar bölgesi" olmasının yolunun Avrupa'nın iki önemli devletinin (Fransa ve Almanya) "barıştırılmasından" geçtiğini düşünen devlet adamları ve politika yapımcılar (örneğin; Fransa Dış İşleri Bakanı Robert Schuman ve Planlama teşkilatı Başkanı Jean Monnet), bu yönde çağrılarda bulunmuş ve bu çağrıya olumlu cevap veren altı ülkenin (Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Lüksemburg ve Belçika) 1951 yılında Paris'te bir araya gelmesiyle Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) oluşturulmuştur.

Oldukça dar kapsamlı olan bu bütünleşmenin yarattığı olumlu havayı ekonominin geneline ve bütün sektörlerle yaymak isteyen bu altı ülke, 1957 tarihli Roma Anlaşmasıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kurmuşlardır. Bu anlaşma ile üye ülkeler, üretim faktörlerinin serbest dolaşımını, ortak politikaların oluşturulmasını ve ekonomik anlamda entegrasyonu sağlayacak olan dış ticaret ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesini hedeflemişlerdir. Literatürde yaygın olarak kullanılan ekonomik entegrasyon çeşitleri (serbest ticaret anlaşmaları, gümrük birliği, ortak pazar, ekonomik ve parasal birlik ile tam birlik) sınıflandırmasına göre belirlenen bu özellikler bir ortak pazar oluşturma amacına yönelikti. Ancak belirlenen bu amaçlara ulaşım oldukça sınırlı olmuştur. Ekonomik bütünleşmede sadece ticaret serbestleştirilmiş, 1969 yılında gümrük birliği gerçekleştirilebilmiş ve ortak politika oluşturma konusunda ise, sadece tarım politikası bağlamında ilerleme kaydedilebilmiştir.

1986 yılında imzalanan "Tek Senet" ile üye ülkeler arasında var olan fiziki, teknik ve mali engellerin kaldırılarak iç pazarın bütünleştirilmesi amaçlanmış ve bu amacın 1992 yılı sonuna kadar gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Belirlediği tarihte hedeflerine ulaşan bu ülkeler 1993 Maastricht Anlaşmasıyla (diğer adıyla Avrupa Birliği Anlaşması) Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) oluşturma amacını kendisine hedef olarak koymuş ve bu hedefe ulaşmak için belirlenen süreç, 1 Ocak 2002 tarihinde "elle tutulabilir" Euro'nun yaratılmasıyla tamamlanmıştır. AKÇT ile başlayan Avrupa entegrasyon süreci, günümüzde Avrupa Anayasası tartışmaları ile daha ileri bir boyut kazanmıştır. Ancak 1951'de başlayan süreç genel olarak değerlendirildiğinde 1 Ocak 2002 tarihinde fiilen yürürlüğe giren EPB, Avrupa entegrasyon sürecinin en önemli aşamalarından birini oluşturmaktadır.

Ülkelerin egemenliklerinin sembolü olan ulusal paralarını bırakarak toplu olarak yeni bir para kullanmaya başlamaları tarihi bir olay niteliğindedir.

Dünya'da ekonomik ve politik anlamda cazibe merkezlerinden biri olan Avrupa Birliği'nin bu deneyiminin başarılı olup olmayacağına ilişkin sıcak tartışmalar 2007'de Amerika'da başlayan finansal kriz sonucu dünya ekonomisinde yaşanan yavaşlamayla birlikte yeniden alevlenmiştir.

Özellikle Avrupa Birliği'nin çevresinde (periphery) ve güneyinde yer alan Yunanistan, İtalya, İspanya, Portekiz ve İrlanda gibi ülkelerde görülen makroekonomik dengesizlikler bu tartışmaların gündemde kalmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda, Yunanistan'da başlayan borç krizi sürecinde gerek ulusal gerekse Birlik bağlamında sorunun önemsizmemesi ve hızlı karar alınmaması nedeniyle ortaya çıkan istikrarsızlık ve belirsizlik nedeniyle Avro'nun ve Birliğin geleceğini de tartışmaya açmıştır.

Bu tartışmanın arka planını anlamak için üye ülkelerin ortak para birimine (Avro) geçişi belirlenen Maastricht Yakınlaşma Kriterleri bağlamında üye ülkelere bakmak, neler olup bittiğini anlamaya yardımcı olacaktır. Bu kriterler (Karluk 1998; Savaş, 1999);

- Bütçe açığı: Genel bütçe açığı GSYİH' nın %3'ünden az olmalıdır.
- Ulusal Borç: Toplam kamu borcunun GSYİH'ya oranı %60'dan az olmalıdır.
- Enflasyon: Enflasyon oranı, APS içinde yer alan en düşük enflasyon oranına sahip üç ülkenin ortalamasının en çok 1,5 puan üzerine çıkabilir.
- Faiz: Uzun vadeli devlet tahvili ve faiz oranları, en düşük enflasyon oranına sahip ülkelerin oranlı ortalamasında en çok 2 puan fazla olabilir.

Bütçe açıklarının GSYİH'ya oranı kriteri açısından seçilmiş Avrupa Birliği ülkelerine bakılacak olunursa, Amerika'da 2007 yılında başlayan finansal kriz öncesinde, Yunanistan hariç, ülkelerin büyük çoğunluğunun mali disiplini sağladıkları görülmektedir (Tablo 1). Avro'ya geçildiği yıllarda Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere, yüzde 3'lük Maastricht Kriterlerini ihlal etmişlerdir. Yunanistan ise, bu göstergeye göre, en fazla bütçe açığı veren ülke konumunda olmuştur. Portekiz'in ise sınırda dolaştığı görülmektedir. 2005 yılından sonra ise ülkelerin mali disiplini sağlamada daha başarılı oldukları anlaşılmaktadır. Bugün borç krizi ile mücadele eden ülkelere İrlanda 2003 yılından itibaren ve İspanya ise 2005 yılından itibaren bütçe fazlası vermeye başlamışlardır. 2007 yılında Yunanistan hariç, neredeyse ülkelerin büyük çoğunluğu bütçe açığı kriterini sağlamıştır. Bu kritere göre birliğin güney ülkelerinin bugün borç krizi ile karşı karşıya olmalarının başka dinamiklerinin olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 1.1. Genel Bütçe Açık/Fazla (GSYİH'ya oranı)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
AB (27 ülke)	-2,6	-3,2	-2,9	-2,4	-1,5	-0,9	-2,4	-6,9	-6,5	-4,5
Avro Bölgesi (16 ülke)	-2,6	-3,1	-2,9	-2,5	-1,4	-0,7	-2,1	-6,4	-6,2	-4,1
Avro Bölgesi (17 ülke)	-2,6	-3,1	-2,9	-2,5	-1,3	-0,7	-2,1	-6,4	-6,2	-4,1
Almanya	-3,8	-4,2	-3,8	-3,3	-1,6	0,2	-0,1	-3,2	-4,3	-1
Fransa	-3,1	-4,1	-3,6	-2,9	-2,3	-2,7	-3,3	-7,5	-7,1	-5,2
İngiltere	-2,1	-3,4	-3,5	-3,4	-2,7	-2,7	-5	-11,5	-10,2	-8,3
Yunanistan	-4,8	-5,6	-7,5	-5,2	-5,7	-6,5	-9,8	-15,6	-10,3	-9,1
İrlanda	-0,4	0,4	1,4	1,7	2,9	0,1	-7,3	-14	-13,2	-13,1
İtalya	-3,1	-3,6	-3,5	-4,4	-3,4	-1,6	-2,7	-5,4	-4,6	-3,9
Portekiz	-2,9	-3	-3,4	-5,9	-4,1	-3,1	-3,6	-10,2	-9,8	-4,2
İspanya	-0,2	-0,3	-0,1	1,3	2,4	1,9	-4,5	-11,2	-9,3	-8,5

Kaynak: Eurostat

Kamu borçlarının GSYİH'ya oranı ile ilgili kritere göre, 2002 yılından itibaren Avrupa Birliği ülkelerinin kamu borçlarında ciddi oranda artmıştır (Tablo 2). AB (27 ülke) ülkelerinin borçluluğu yüzde 60'tan yüzde 83'lere çıkmıştır. Benzer şekilde Avro Bölgesi (17 ülke) borçluluk oranları ise, yüzde 68'den yüzde 87'lere kadar çıkmıştır. Ülkeler bazında bakıldığında borçluluk oranlarında bir artış eğiliminin olduğu kolaylıkla görülmektedir. Burada en dikkat çekici artış ise, İrlanda, Yunanistan ve Portekiz'de görülmektedir. İrlanda'nın borçluluğu söz konusu dönem içinde 3 kattan fazla artmıştır. Yunanistan'ın borcu bir buçuk katına çıkmıştır. Portekiz ise, borçluluk oranını ikiye katlamıştır.

Tablo 1.2. Kamu Borçlarının GSYİH'ya Oranı

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
AB (27 Ülke)	60,4	61,9	62,3	62,8	61,5	59	62,5	74,8	80	82,5
Avro Bölgesi (16 Ülke)	68	69,2	69,6	70,2	68,6	66,4	70,2	80	85,4	87,4
Avro Bölgesi (17 ülke)	67,9	69,1	69,5	70,1	68,5	66,3	70,1	79,9	85,3	87,2
Almanya	60,7	64,4	66,3	68,6	68,1	65,2	66,7	74,4	83	81,2
Fransa	58,8	62,9	64,9	66,4	63,7	64,2	68,2	79,2	82,3	85,8
İngiltere	37,5	39	40,9	42,5	43,4	44,4	54,8	69,6	79,6	85,7
Yunanistan	101,7	97,4	98,6	100	106,1	107,4	113	129,4	145	165,3
İrlanda	31,9	30,7	29,4	27,2	24,7	24,8	44,2	65,1	92,5	108,2
İtalya	105,1	103,9	103,4	105,4	106,1	103,1	105,7	116	118,6	120,1
Portekiz	53,8	55,9	57,6	62,8	63,9	68,3	71,6	83,1	93,3	107,8
İspanya	52,6	48,8	46,3	43,1	39,6	36,2	40,2	53,9	61,2	68,5

Kaynak: Eurostat

Enflasyon kriterine göre (Tablo 3), Avrupa Birliği'nde yüzde 2'ler civarında bir enflasyon söz konusu olmuştur. 2008 ve 2011 yıllarında ise bu orandaki artış sırasıyla yüzde 3,7 ve yüzde 3,1 olarak gerçekleşmiştir. Ülke bazında rakamlara bakıldığında ise, 2002-2007 arasında bugünün sorunlu ülkelerinde bile fiyat istikrarının sağlandığı anlaşılmaktadır.

Tablo 1.3. Enflasyon Oranı

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Avrupa Birliği	2,1	2	2	2,2	2,2	2,3	3,7	1	2,1	3,1
Avro Bölgesi (17 ÷lke)	2,3	2,1	2,2	2,2	2,2	2,1	3,3	0,3	1,6	2,7
Almanya	1,4	1	1,8	1,9	1,8	2,3	2,8	0,2	1,2	2,5
Fransa	1,9	2,2	2,3	1,9	1,9	1,6	3,2	0,1	1,7	2,3
İngiltere	1,3	1,4	1,3	2,1	2,3	2,3	3,6	2,2	3,3	4,5
Yunanistan	3,9	3,4	3	3,5	3,3	3	4,2	1,3	4,7	3,1
İrlanda	4,7	4	2,3	2,2	2,7	2,9	3,1	-1,7	-1,6	1,2
İtalya	2,6	2,8	2,3	2,2	2,2	2	3,5	0,8	1,6	2,9
Portekiz	3,7	3,3	2,5	2,1	3	2,4	2,7	-0,9	1,4	3,6
İspanya	3,6	3,1	3,1	3,4	3,6	2,8	4,1	-0,2	2	3,1

Kaynak: Eurostat

Maastricht yakınlaşma kriterleri bağlamında özellikle borç krizi ile mücadele eden üye ÷lkelerin durumuna bakıldığında krizin dinamiklerine ilişkin ortak faktörlerin olduğunu söylemek güçtür. Örneğın 2007 yılında Yunanistan hariç bütün üye ÷lkelerin bütçe açıkları kriterlerin altındadır. Diğer taraftan 2008 yılında İrlanda'nın ve İspanya'nın borçluluk oranları sırasıyla yüzde 44 ve yüzde 40 civarındadır. Bu kısa bilgiler bile borç krizinin ÷lkeden ÷lkeye farklı dinamiklerden beslendiğini ima etmektedir.

Kaynakça

Karluk, R., 1998, Avrupa Birliği ve Türkiye, İstanbul:Beta.

Savaş, V.F., 1999, Çağımızın Deneyi Euro, Ankara:Siyasal Kitabevi.

2. Kriz ve Krizi Derinleştiren Faktörler

2.1. Avrupa Merkez Bankası Sistemi ve Ortak Para Politikası

Muhsin Kar

1951 yılında oluşturulan AKÇT'nin sağladığı ekonomik ve siyasi ortamın faydalarını daha da artırmak için 1957 yılında AET'nin kurulması ve işbirliğinin ekonominin tamamını kapsayacak şekilde genişletilmesi Batı Avrupa'daki entegrasyon sürecinde önemli bir adım oluşturmuştur. Üye ülkeler arasında ticareti artırmak ve uluslar arası pazarda rekabet edebilir bir ekonomik yapıya kavuşmak için hedeflenen Gümrük Birliği 1968 yılında gerçekleştirilmiş olmakla birlikte ekonomik işbirliğinin diğer yönlerinde bir belirsizlik görülmektedir. Paris ve Roma Antlaşmalarında her şeyden önce ekonomik entegrasyon sayesinde Avrupa halklarının yakınlaşması amaçlanmış ve Ekonomik ve Parasal Birliğe ilişkin açık hükümlere yer verilmemiştir. Özellikle Roma Antlaşmasında ekonomik ve parasal politikaların ortak çıkarlar doğrultusunda koordine edilmesi yönünde tavsiye kararı alınmıştır. Bu bağlamda üye ülkelerin ekonomik ve parasal durumunu gözetmek ve koordine etmekle görevli Para Komitesi oluşturulmuştur. Uluslararası para sisteminin temelini oluşturan Bretton Woods sisteminin üye ülkeler arasındaki kurlarda istikrarı sağlayacağı düşüncesi o dönemde parasal birlik düşüncesinin tam anlamıyla oluşmasını ve açıkça ifade edilmesini engelleyen bir diğer unsur olmuştur.

Üye ülkeler, kendi aralarında gümrük birliğini 1968 yılında gerçekleştirmiş ve 1970'li yıllarda uluslar arası para sistemdeki dalgalanmaların ve 1973 Petrol Krizinin olumsuz etkilerini azaltmak için çaba harcamışlardır. Gümrük birliğinin gerçekleşmiş olmasına rağmen, üye ülkeler arasında var olan teknik, fiziki ve mali engeller topluluğun tek bir pazar olmasını engelleyici unsurlar olarak yer almıştır. Ekonomik entegrasyondan elde edilecek faydayı maksimize etmeye çalışan topluluk üyeleri, 1980'lerin ortalarında bu yönde çalışmalar başlatmışlardır. 1985'te hazırlanan ve 1986'da imzalanan, uygulamaya ise 1987 Temmuz'unda giren Avrupa Tek Senedi, ülkeler arasında üretim faktörlerinin serbest dolaşımını engelleyen her türlü unsurun kaldırılarak tek bir pazar haline getirilmesini amaçlamıştır. 1992 sonuna kadar üye ülkeler arasında iç pazarın oluşturularak, tek bir pazar gibi işlemesi hedeflenmiştir.

Tek pazarın oluşturulması hedefi üye ülkeler arasında Ekonomik ve Parasal Birlik çabasını yeniden canlandırmıştır. Özellikle Avrupa Para Sisteminin başarılı olması da bu sürece katkı sağlamıştır. Ayrıca para birliği olmadan iç pazarın tam anlamıyla oluşamayacağı, ve para birliğinin tek pazarı tamamlayan bir unsur olarak görülmesi de önemli bir etken olmuştur. 1988 yılında Hannover Avrupa Konseyi, Ekonomik ve Parasal Birliğin oluşumuna ön ayak olacak somut aşamaları önermek üzere Avrupa

Komisyonu Başkanı Jacques Delors başkanlığında bir komitenin kurulmasını kararlaştırmıştır.

Komite bu çalışmayı Nisan 1989'da tamamlamış ve Avrupa Toplumunda Ekonomik ve Parasal Birlik olarak bilinen raporunu yayınlamıştır. Rapora göre tek para aracılığı ile istikrarlı bir para sahası yaratabilmenin temel koşulları şu şekilde sıralanabilir (Savaş, 1999:27-30; Tur, 2000:72);

- Üretim faktörlerinin serbest dolaşımının tam olarak gerçekleştirilmesi,
- Ulusal paraların geri dönülmez biçimde konvertibilitesinin sağlanması,
- Sermaye hareketlerinde tam liberalizasyonun sağlanması, banka ve finans sektörünün bütünleşmesine yönelik düzenlemelerin oluşturulması,
- Ulusal paralar arasında ki kurların sabitleştirilmesi,
- Ortak bir para oluşturulması,
- Ekonomik ve parasal konularda üye ülkelerin karar alma gücünün Topluluk organlarına devredilmesi gereklidir.

Ayrıca Delors Raporu, Ekonomik ve Parasal Birliğin gerçekleşmesi için üç aşama önermiştir (Savaş, 1999:30-31).

Birinci aşamada; iç pazarın tamamlanmasını; özellikle teknik, fiziki ve mali engellerin kaldırılması, Avrupa Birliği içindeki bölgesel farklılıkları azaltacak önlemlerin alınması, üye ülkeler arasındaki ekonomik ve parasal politikaların işbirliğinin sağlanması, Avrupa Hesap Birimi (ECU)'nin özel kullanımındaki tüm engellerin kaldırılması ve Avrupa Para Sistemi (APS)'nin öngördüğü Döviz Kontrol Mekanizmasının (DKM) ön gördüğü $\pm\%2,25$ bandına tüm üyelerin bağlı kalması öngörülmüştür.

İkinci aşamada; üye ülkelerin karar alma yetkilerinin ulusal düzeyden Topluluk düzeyine devredilebilmesi için kurucu antlaşmalarda gerekli olan değişikliklerin yapılması, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS)'nin kurulması ve APS'nin DKM'nda öngörülen ulusal paraların dalgalanma marjlarının daraltılması tavsiye edilmiştir.

Üçüncü aşamada; Avrupa Merkez Bankası Sistemi (AMBS) para politikasını yönlendirmenin tüm sorumluluğunu üstlenmekte ve üye ülke paraları arasındaki döviz kurları değiştirilmez biçimde sabitleştirilmiştir. Ayrıca makro ekonomi ve bütçe politikalarının koordinasyonu ile ilgili kararların bağlayıcı olması, Topluluğa ulusal bütçelere müdahale etme yetkisinin verilmesi, rezervlerin AMBS'nde toplanması ve yürütülmesi ile ulusal paralar yerine tek bir para biriminin kullanılması istenmiştir.

Haziran 1989'da yapılan Madrid Zirvesinde Delors Raporu onaylanmış ve birinci aşamanın Temmuz 1990'da başlaması kararlaştırılmıştır. Ancak ikinci ve üçüncü aşamaya ne zaman geçileceği ve üyeler arası yakınlaşmaların derecesinin ne olacağı tartışma konusu olmuştur. Birinci Aşama için Topluluk antlaşmalarında herhangi bir değişikliğe gerek duyulmazken, ikinci ve üçüncü aşamanın kurucu antlaşmalarda değişiklik gerektirmesinin katkısı olmuştur. Ekonomik ve parasal birliğe geçilmesi için yapılması gereken yasal düzenlemelerin belirlenmesi için 1989 yılında

Guigou Raporu hazırlanmış ve bu raporda yapılmasında ve uygulamasında dikkat edilmesi gereken hususlara dikkat çekilmiştir.

Aralık 1989 tarihli Strasburg Zirvesinde, 1990 yılı sonunda toplanacak hükümetlerarası konferansta ekonomik ve parasal birlik konusunun görüşülmesi, İngiltere'nin muhalefetine rağmen¹, kararlaştırılmış ve 15 Aralık 1990 tarihinde çalışmaya başlayan konferans çalışmalarını 9-10 Aralık 1991 tarihlerinde Hollanda'nın Maastricht şehrinde yapılan zirveye yetiştirmiştir.

9-10 Aralık 1991 tarihinde Maastricht'te toplanan Avrupa Topluluğu Devlet ve Hükümet Başkanları, "Avrupa Birliği Antlaşması" üzerinde anlaşmışlar ve 7 Şubat 1992 tarihinde metni imzalamışlardır. Böylece Roma Antlaşmasını değiştiren "siyasi birlik" ve "Ekonomik ve Parasal Birlik" ile ilgili iki sözleşmenin imzalanması ile Avrupa Birliği'nin (AB) hukuki temelleri oluşturulmuştur.²

Avrupa Birliği'nin hedefleri, antlaşmanın 2. maddesinde ortak pazarın yanında "Ekonomik ve Parasal Birlik" oluşturularak (Tur, 200:83);

- Ekonomik faaliyetlerin gelişmesinin uyumlu ve dengeli olması
- Ekonomik icraatların yüksek derecede yakınlaşması,
- Çevreye saygılı olmak üzere, sürekli ve enflasyonist olmayan büyüme,
- Yüksek seviyeli istihdam ve sosyal güvenlik,
- Yaşam seviyesinin ve kalitesinin yükseltilmesi,
- Ekonomik ve sosyal bağlılığın arttırılması olarak belirlenmiştir.

Ayrıca Maastricht Antlaşması'nda;

- Ekonomik ve Parasal Birlik oluşturulmasına yönelik tarihlerin açık bir takvimle belirtilmesi,
- Ekonomik ve Parasal Birlik için gerekli olan ve her üye devletin uygulamak zorunda olduğu ekonomik kriterler,
- Üye devletlerce uygulanacak mali politikaların kuralları,
- Kurumsal yapılanma ve Avrupa Merkez Bankasının görevleri açıklığa kavuşturulmuş olup, serbest rekabete dayalı açık piyasa ekonomisi ilkelerine uygun olarak "fiyat istikrarının" sağlanması temel hedef olarak belirlenmiştir (Tur, 2000:80).

1 Kasım 1993' de yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması bir yandan mevcut Avrupa Topluluğu Antlaşmalarını tamamlamakta, bir yandan da genişletmektedir. Ayrıca Antlaşma Delors Raporu ile oluşan tartışmalara da bir açıklık getirmiştir. Para birliğine geçişin takvimini onaylamış ve 1 Ocak 2002 tarihinde Avrupa para Birliği'nin para birimi Avro banknot olarak kullanıma konulmuştur.

¹İngiltere, ekonomik ve parasal birlik hedefinin henüz gündem de olmayan bir siyasi birlik düşüncesini gündeme getireceği için Delors raporuna karşı çıkmıştır (Tur, 2000:79).

²İngiltere ve Danimarka'nın parasal birliğin üçüncü aşamasının dışında kalabilmelerine olanak sağlayan ek bir protokol de imzalanmıştır.

Ülkelerin egemenliklerinin sembolü olan kendi para birimini bırakıp ortak yeni bir para birimini kabul etmesi tarihi bir olaydır. Ancak farklı makroekonomik yapılara dayanan ve konjonktürel dalgalanmanın farklı aşamalarında olan ve tek para kullanan ülkelerin tek bir para politikasını uygulamayı kabul etmelerinin avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Makroekonomik dengeleri yerli yerine oturmamış Avro bölgesi ülkelerinden bazıları (Yunanistan gibi) Para Birliğine girdikten sonra (gerçekte hak etmediği) çok düşük faizlerle borçlanma imkanı elde etti (Tablo 4). Diğer bir ifadeyle Yunanistan ile Almanya'nın borçlanma maliyetleri neredeyse eşit hale gelmiştir.

Tablo 2.1.4. Avrupa Para Birliği Yakınsama Kriteri Tahvil Faizleri

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Avrupa Birliği (27 Ülke)	4,92	4,23	4,38	3,70	4,03	4,56	4,54	4,13	3,82	4,33
Avro Bölgesi*	4,91	4,14	4,12	3,42	3,84	4,32	4,31	3,82	3,61	4,41
Almanya	4,78	4,07	4,04	3,35	3,76	4,22	3,98	3,22	2,74	2,61
Fransa	4,86	4,13	4,10	3,41	3,80	4,30	4,23	3,65	3,12	3,32
İngiltere	4,91	4,58	4,93	4,46	4,37	5,06	4,50	3,36	3,36	3,05
Yunanistan	5,12	4,27	4,26	3,59	4,07	4,50	4,80	5,17	9,09	15,75
İrlanda	5,01	4,13	4,08	3,33	3,76	4,31	4,53	5,23	5,74	9,60
İtalya	5,03	4,25	4,26	3,56	4,05	4,49	4,68	4,31	4,04	5,42
Portekiz	5,01	4,18	4,14	3,44	3,91	4,42	4,52	4,21	5,40	10,24
İspanya	4,96	4,12	4,10	3,39	3,78	4,31	4,37	3,98	4,25	5,44

Kaynak: Eurostat

* EA11-2000, EA12-2006, EA13-2007, EA15-2008, EA16-2010, EA17

Avrupa Birliği ülkeleri 1993 yılında Ekonomik ve Parasal Birliği tasarlarken, ortak para politikasının sağlam temellere dayanması için bir dizi önlem ve mekanizmalar geliştirdiler. Örneğin hangi ülkelerin parasal birliğe hazır olduğu Maastricht Yakınlaşma kriterlerine göre 1998 yılında belirlenecekti. Diğer taraftan Ortak Para Politikasının Parasal Birlik dışında kalan Avrupa Birliği ülkeleri ile uyumlu bir şekilde yürütülebilmesi için Avrupa Merkez Bankaları Sistemi oluşturuldu. Bu sayede parasal birlik dışında kalan ülkeler ile Avro Bölgesi parasal otoritesi (Avrupa Merkez Bankası) arasında koordinenin sağlanması amaçlanmıştır.

Diğer taraftan 1998 yılında Dublin'de imzalanan Büyüme ve İstikrar Paketi ile Avro dışında kalan ülkeler, Avro'nun istikrarını bozmayacak para ve maliye politikası uygulayacaklarını da taahhüt ettiler. Ancak Büyüme ve İstikrar Paketi'nin ihlal edilmesi durumunda uygulanacak cezalar ve yaptırımlar noktasında bir belirsizlik söz konusu olmuştur. Özellikle Avro'nun gün yüzüne çıktığı ilk yıllarda (2002-2004) Birliğin büyük ekonomilerinin (Almanya ve Fransa gibi) Maastricht kriterlerinden bütçe açığı ilkesini ihlal etmeleri ve bu noktada yatırım mekanizmalarının gündeme gelmemesi birliğin diğer ülkelerinin de kural ihlal etmelerine bir dayanak teşkil etmiştir (Kar, 2003).

Maastricht Kriterleri ile Büyüme ve İstikrar paktı gibi mekanizmalarla desteklenmesine rağmen, Avrupa Birliği'nin Avrupa Anayasası ile öngörülen siyasal birliği gerçekleştirememiş olması, küresel ekonomik yavaşlamanın da tetiklemesiyle Avro'nun tasarlanmasındaki hataları gündeme getirmektedir. Özellikle konjonktürel dalgalanmanın farklı aşamasında olan Avro Bölgesi ülkelerinde "tek para politikası" ile "çok maliye politikası" uygulamanın yarattığı tansiyon her geçen gün daha da gün yüzüne çıkarmaktadır. Parasal birlik içinde olmanın yarattığı güven ortamında düşük faizle borçlanan ülkelerdeki politikacılar, ekonomilerinin gerektirdiği yapısal reformları erteleme yolunu tercih etmişlerdir. Amerika'da başlayan finansal krizle birlikte başlayan küresel yavaşlamanın etkisiyle yapısal reformları ertelen ülkelerin makroekonomik göstergeleri hızla bozulmuştur. Bu durum bir yandan kredi derecelendirme kuruluşlarının kredi notunun düşürülmesine ve dolayısıyla da borçlanma maliyetlerinin hızla artmasına yol açmıştır.

Kaynakça

Kar, M., 2003. Avrupa Para Birliği ve Ortak Para Politikası, içinde M. Kar ve H. Arıkan (ed), *Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye*, Beta: İstanbul.

Savaş, V.F., 1999, *Çağımızın Deneyi Euro*, Ankara:Siyasal Kitabevi.

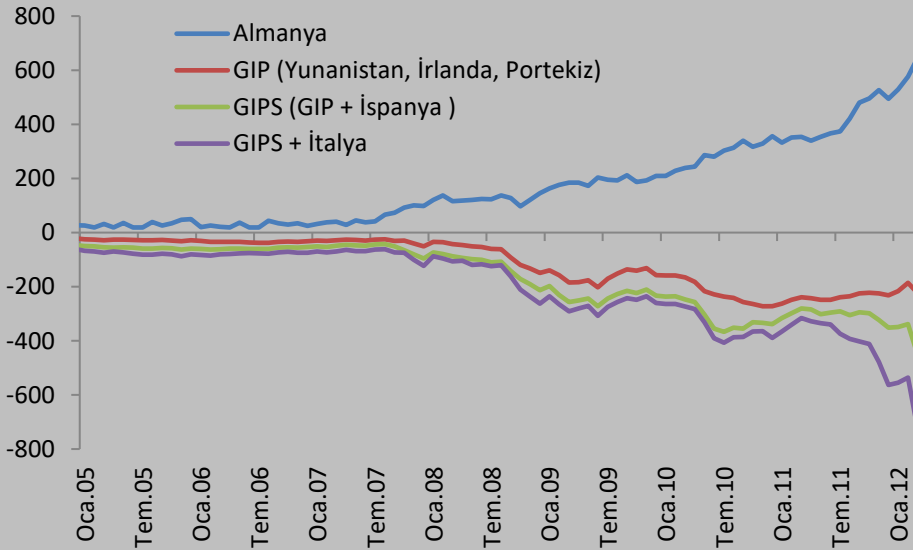
Tur, O., 2000. *Avrupa Para Birliği ve Sermaye Hareketlerinin Serbestleştirilmesi*, İstanbul:Beta

TARGET2 Mekanizması*

Euro Bölgesinde tartışılan bir diğer konu ödemeler sisteminde (TARGET2**) yaşanan dengesizliklerdir. Bölge merkez bankalarının ödemeler sistemindeki bakiyeleri toplulaştırıldığında sıfır bakiye verdiği ve küresel kriz öncesi dönemde belirgin bir farklılaşma gözlenmediği için bu konu uzun süre dikkatlerden kaçmıştır. Avrupa Merkez Bankası (ECB) verilerinde izlenmeyen bu kalemde ülkeler arası ayrışmanın önemli boyutlara ulaşmış olduğu ilk kez Hans-Werner Sinn ve Timo Wollmershauser tarafından yapılan yayımlarla gündeme taşınmıştır (Sinn and Wollmershauser, 2011).

Küresel kriz öncesinde çevre ülkelerin cari açıkları büyük ölçüde ters yönlü sermaye hareketleri ile dengelenmiş, ülke merkez bankaları TARGET2 ödemeler sisteminde belirgin bir açık ya da fazla vermemiştir. Ancak küresel krizin çıkışıyla birlikte sermaye hareketlerinin daralması ile Euro Bölgesi çevre ülkeleri cari açıklarını finanse etmekte sıkıntı yaşamaya başlamış ve bu ülkelerin bankacılık sektörleri ödeme gereksinimlerini ECB imkanlarına başvurarak karşılamaya başlamıştır. Küresel krizin Euro Bölgesi borç krizini tetiklemesi ve borç sorunu yaşayan ülkeler listesine İspanya ve İtalya'nın eklenmesiyle farklılaşma daha da belirginleşmiştir. Yunanistan, Portekiz ve İrlanda'nın yanı sıra İspanya ve İtalya ödemeler sisteminde eksi bakiye veren ülkelerken, Almanya başta olmak üzere Lüksemburg ve Hollanda fazla veren ülkeler olarak öne çıkmaktadır (Grafik 1).

Grafik 1: Target II Hesap Bakiyeleri (milyar Euro)

Kaynak: Ülke Merkez Bankaları

*Bu bölümün hazırlanması sırasında desteklerini gördüğümüz TCMB'ye teşekkür ederiz.

**TARGET: Trans-European Automated Real-Time Gross Settlement Express Transfer

Sinn ve Wollmerhauser (2011) TARGET2 sisteminde doğan dengesizliği bir örnekle açıklamaktadır. Bu örnekte bir Yunan firması, bir Alman firmasından kamyon alımı yapmaktadır. Yunan firması çalıştığı ticari bankadan ödemeyi gerçekleştirmesini istemektedir. Yunan ticari bankası Yunan merkez bankası üzerinden ödeme işlemini gerçekleştirdiğinde, Yunan merkez bankası TARGET2 hesabında yükümlülük kaydedilirken, Alman merkez bankası hesabında ters bir şekilde alacak kaydedilmektedir. Kriz öncesi dönemde Yunanistan'a yönelen sermaye hareketleri veya Yunan ticari bankalarının bankalararası piyasadan borçlanmaları sonucu ters yönde işlemler gerçekleşmekte ve ödeme sisteminde denge sağlanmaktaydı. Ancak önce küresel kriz, daha sonra ise Euro bölgesi borç krizi bu kanalları kapamış, tek likidite kaynağı olarak ECB'yi bırakmıştır. Örneğe geri dönecek olursak, yeni konjonktürel ortamda Alman ticari bankasına ödeme ihtiyacı içinde olan bir Yunan ticari bankası işlemi ancak ECB likidite operasyonlarından borçlandıktan sonra yerine getirebilmektedir. Bu durumda her iki ülke merkez bankası için de TARGET2 bakiyeleri netleşmezken, Yunan bankacılık sisteminin kullandığı ECB likiditesi Alman bankacılık sistemi hesaplarına yansımaktadır. Bir başka bakış açısıyla değerlendirilecek olursa, Grafik 1'de eksi bakiye sergileyen ülkeler, likidite operasyonlarından ECB sermayesine yaptıkları katkıdan daha fazla bir şekilde faydalanan ülkeler olmaktadır.

TARGET2 dengesizlikleri adıyla özetlenen ve resmi sermayenin özel sermaye hareketlerinin yerini almasına dayanan yapı, borç sorunu yaşayan ülkelerin cari açık ve sermaye çıkışlarını finanse etmelerini sağlamış, dolayısıyla krizden daha da sert etkilenmelerini engellemiştir. Ancak ECB'nin bilançosunun likidite operasyonları neticesinde giderek büyümesi ve bu operasyonlarda kabul ettiği karşılıkların standartlarını düşürmesi (dolayısıyla Target2 dengesizliklerinin artmasına göz yumması) başta Almanya Merkez Bankası kaynaklı olmak üzere eleştirilerin yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Örnek olarak, Almanya Merkez Bankası 2011 yılı Mart ayı tarihli aylık raporunda (Deutsche Bundesbank, 2011) TARGET2 dengesizliklerini istatistikî bir sorun olarak kabul etmiştir. Ancak bankanın yeni guvernörü Jens Weidmann 15 Mart 2012 tarihinde Alman basınına gönderdiği mektupla* ECB'yi para politikası görev alanının dışına çıkıp, bankalararası para piyasası ve uluslararası sermaye hareketlerinin rolünü üstlenmekle suçlamıştır.

TARGET2 dengesizlikleri ile ilgili bir diğer endişe konusu ise bir ülkenin Avro'dan çıkması ya da birliğin tamamen dağılması durumunda uğranabilecek zararlarla ilgilidir. 2012 yılı Mart ayı itibarıyla Almanya'nın

*Jens Weidmann'ın Frankfurter Allgemeine Zeitung'a gönderdiği mektuba aşağıdaki linkten ulaşılabilir:

http://www.bundesbank.de/Redaktion/EN/Downloads/Press/Current_Issues/2012_03_15_origin_meaning_target2_balances.pdf?__blob=publicationFile

artı bakiyesi yaklaşık 650 milyar Euro düzeyindedir. Bir ülkenin çıkması ya da birliğin tamamen dağılması durumunda, ayrılmış olan karşılıkların da yetersiz kaldığı varsayımı altında, bu bakiye sadece Almanya'nın zararı olmayacak, ECB sermaye yapısındaki katkılarla orantılı olarak zarar birlik üyeleri tarafından paylaşılacaktır. Bu nedenle, Almanya'nın karşı karşıya olduğu riskler düşünüldüğü kadar büyük görünmemektedir.

Kaynakça

Sinn, H-W., Wollmershauser, T. (2011). "Target Loans, Current Account Balances and Capital Flows: The ECB's Rescue Facility". CESIFO Çalışma Tebliği no:3500, 24 Haziran 2011.

Deutsche Bundesbank (2011). "Dynamics of the Bundesbank's TARGET2 Balance" Monthly Report, March 2011, sayfa 34-5.

2.2. Maliye Politikaları ve Bütçe Uygulamaları

Mehmet Hondur

Avrupa Birliği'nin ekonomik boyutunun dizaynı sürecinde, ortak ekonomik yapıyı güçlendirmek amacıyla yürürlüğe konulan Büyüme ve İstikrar Paketi uyarınca, Avrupa Birliği'ne ve son aşamada Avro Bölgesi'ne üye ülkelerde bütçe açıklarının ve kamu borç stoklarının GSYH'ye oranla yüzde 3 ve yüzde 60 seviyelerinin altında olması öngörülmüştür. Buna karşın, 2008 yılında başlayan ve kamu dengelerini bazı ülkelerde dönülmez bir biçimde bozan küresel finansal kriz öncesinde dahi, önemli AB üyelerinin söz konusu kriterlere uyumunun oldukça zayıf olduğu aşağıdaki tablolarda görülmektedir (Tablo 2.2.1 ve Tablo 2.2.2). Nitekim AB'nin en büyük ekonomisi olan ve kriz sonrasında da güçlü ekonomik duruşunu sürdüren Almanya'nın bile söz konusu kriterleri uzunca süreli olarak ihlal ettiği görülmektedir.

2008 yılında başlayan küresel ekonomik kriz, dünyadaki çoğu ekonominin oldukça derin bir durgunluğa girmesine yol açmıştır. Kriz karşısında pek çok AB ülkesi, krizin ekonomi üzerindeki etkilerini hafifletmek amacıyla, parasal genişlemeyle birlikte, kapsamlı ekonomik destek paketleri yürürlüğe koymuşlardır. Söz konusu destek paketlerinin 2009 yılındaki büyüklüğü GSYH'ye oran olarak İspanya'da yüzde 2,3, Avusturya'da yüzde 1,8, Finlandiya'da yüzde 1,7, Almanya'da yüzde 1,4 ve Avro Bölgesinde ortalama yüzde 1,1 olarak gerçekleşmiştir (ECB Occasional Paper No: 109).

**Tablo 2.2.1. Çeşitli AB Ekonomilerinde Genel Devlet Dengesi
(Bütçe Açığı: GSYH'ye oran, %)**

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
AB-27	-1,5	-2,6	-3,2	-2,9	-2,5	-1,5	-0,9	-2,4	-6,9	-6,5	-4,5
Belçika	0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-2,5	0,4	-0,1	-1,0	-5,6	-3,8	-3,7
Almanya	-3,1	-3,8	-4,2	-3,8	-3,3	-1,6	0,2	-0,1	-3,2	-4,3	-1,0
İrlanda	0,9	-0,4	0,4	1,4	1,7	2,9	0,1	-7,3	-14,0	-31,2	-13,1
Yunanistan	-4,5	-4,8	-5,6	-7,5	-5,2	-5,7	-6,5	-9,8	-15,6	-10,3	-9,1
İspanya	-0,5	-0,2	-0,3	-0,1	1,3	2,4	1,9	-4,5	-11,2	-9,3	-8,5
Fransa	-1,5	-3,1	-4,1	-3,6	-2,9	-2,3	-2,7	-3,3	-7,5	-7,1	-5,2
İtalya	-3,1	-3,1	-3,6	-3,5	-4,4	-3,4	-1,6	-2,7	-5,4	-4,6	-3,9
Macaristan	-4,1	-9,0	-7,3	-6,5	-7,9	-9,4	-5,1	-3,7	-4,6	-4,2	4,3
Hollanda	-0,2	-2,1	-3,1	-1,7	-0,3	0,5	0,2	0,5	-5,6	-5,1	-4,7
Avusturya	0,0	-0,7	-1,5	-4,4	-1,7	-1,5	-0,9	-0,9	-4,1	-4,5	-2,6
Polonya	-5,3	-5,0	-6,2	-5,4	-4,1	-3,6	-1,9	-3,7	-7,4	-7,8	-5,1
Portekiz	-4,8	-3,4	-3,7	-4,0	-6,5	-4,6	-3,1	-3,6	-10,2	-9,8	-4,2
Slovakya	-6,5	-8,2	-2,8	-2,4	-2,8	-3,2	-1,8	-2,1	-8,0	-7,7	-4,8
Finlandiya	5,1	4,1	2,6	2,5	2,8	4,1	5,3	4,3	-2,5	-2,5	-0,5
İsveç	1,5	-1,3	-1,0	0,6	2,2	2,3	3,6	2,2	-0,7	0,3	0,3
İngiltere	0,5	-2,1	-3,4	-3,5	-3,4	-2,7	-2,7	-5,0	-11,5	-10,2	-8,3

**Tablo2.2.2. Çeşitli AB Ekonomilerinde Genel Devlet Dengesi
(Kamu Borcu: GSYH'ye oran, %)**

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
AB-27	61,0	60,4	61,9	62,3	62,9	61,6	59,0	62,5	74,8	80,0	82,5
Belçika	106,5	103,4	98,4	94,0	92,0	88,0	84,1	89,3	95,8	96,0	98,0
Danimarka	49,6	49,5	47,2	45,1	37,8	32,1	27,1	33,4	40,6	42,9	46,5
Almanya	59,1	60,7	64,4	66,3	68,6	68,1	65,2	66,7	74,4	83,0	81,2
İrlanda	35,1	31,9	30,7	29,4	27,2	24,5	24,8	44,2	65,1	92,5	108,2
Yunanistan	103,7	101,7	97,4	98,6	100,0	106,1	107,4	113,0	129,4	145,0	165,3
İspanya	55,6	52,6	48,8	46,3	43,2	39,7	36,3	40,2	53,9	61,2	68,5
Fransa	56,9	58,8	62,9	64,9	66,4	63,7	64,2	68,2	79,2	82,3	85,8
İtalya	108,2	105,1	103,9	103,4	105,4	106,1	103,1	105,7	116,0	118,6	120,1
Macaristan	52,7	55,9	58,6	59,5	61,7	65,9	67,1	73,0	79,8	81,4	80,6
Hollanda	50,7	50,5	52,0	52,4	51,8	47,4	45,3	58,5	60,8	62,9	65,2
Avusturya	66,8	66,2	65,3	64,7	64,2	62,3	60,2	63,8	69,5	71,9	72,2
Polonya	37,6	42,2	47,1	45,7	47,1	47,7	45,0	47,1	50,9	54,8	56,3
Portekiz	53,5	56,6	59,2	61,9	67,7	69,3	68,3	71,6	83,1	93,3	107,8
Finlandiya	42,5	41,5	44,5	44,4	41,7	39,6	35,2	33,9	43,5	48,4	48,6
İsveç	54,7	52,5	51,7	50,3	50,4	45,0	40,2	38,8	42,6	39,4	38,4
İngiltere	37,7	37,5	39,0	40,9	42,5	43,4	44,4	54,8	69,6	79,6	85,7

Söz konusu ekonomik destek paketlerine ek olarak, ekonomilerde yaşanan daralmanın vergi gelirlerinde yol açtığı düşüş ve kriz nedeniyle artan borç stoku ve faiz oranları da AB genelinde kamu harcamalarının ve açıklarının artmasına yol açmıştır. 2009-2010 döneminde Avro Bölgesinde söz konusu etkilerin tamamının yüzde 4,9 olarak gerçekleştiği, bu miktarın yaklaşık yarısının yani 2,4 puanın otomatik dengeleyicilerden kaynaklandığı, ihtiyari maliye bütçe uygulamalarından kaynaklanan kısmın ise, 2009-2010 yıllarında sırasıyla GSYH'nin yüzde 1,1'i ve yüzde 0,8'i düzeyinde gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Ayrıca toplam etkisi yaklaşık yüzde 1,8 düzeyinde olan bu canlandırma paketlerinin yüzde 1'i gelir önlemleri, yüzde 0,8'i ise harcama önlemleri yoluyla sağlanmıştır. AB hükümetlerinin çoğu dolaysız vergileri, sosyal güvenlik katkılarını ve KDV'yi düşürmek yoluyla hane halkı alım gücünü destekleyen önlemlerin yanısıra, doğrudan gelir desteği ve konut ve gayrimenkul piyasalarına destekler de yürürlüğe koymuşlardır. Toplam desteğin yaklaşık yarısını bu tür gelir artırıcı destekler oluşturmuştur. Avro Bölgesi ülkelerinin yarısından çoğu altyapı gibi kamu yatırımları yoluyla da ekonomiyi desteklemişlerdir. AB ülkelerinin yaklaşık yarısı vergi ve sosyal güvenlik primlerinin azaltılması, KDV iadelerinin erken ödenmesi, teşvikler ve ihracat promosyonları yoluyla özel sektörü de desteklemişlerdir. Ücret destekleri ve aktif işgücü politikaları ise az sayıda ülke tarafından uygulanmıştır. Ayrıca pek çok ülke talebi finans dışı şirketlere sermaye desteği, borç verme ve garanti sağlama, kamu yatırımlarını artırma gibi yollarla da desteklemiştir. Bütün bu sayılan desteklerin genel olarak hedef kitlelerini doğru bir biçimde belirleyerek doğru zamanda uygulandığı görüşü dile getirilmektedir (European Commission 2009b-d). Buna karşın krizin başlangıç aşamasında söz konusu destek paketlerinin geçici olması düşünülmüşse de, krizin boyutunun ve etki süresinin beklentileri aşması, destek paketlerinin planlanan takvimde sonlandırılmamasına yol açmıştır.

Söz konusu destek paketlerine rağmen, AB ekonomileri 2008 ve 2009 yıllarında belirgin bir biçimde daralmaktan kurtulamamıştır. Ekonomik daralma nedeniyle vergi gelirlerinin düşmesi kamu maliyesinin beklentilerin ötesinde bozulmasına yol açmıştır. Kamu açıkları ve borç stoklarındaki nominal artışın üzerine, milli gelirlerin belirgin bir biçimde düşmesi sonucunda, AB'nin en büyük ekonomileri dahil olmak üzere neredeyse tamamında birkaç yıl içerisinde kamu dengeleri ve borç istatistikleri GSYH'ye oran olarak ciddi oranlarda bozulmuştur.

AB ülkelerinin iç talebi destekleyici maliye önlemlerinin yanı sıra finansal sistemi kurtarma yönündeki çabaları borç rakamlarına doğrudan yansımakla birlikte, hükümetlerin mevduat güvencesi dışında önemli miktarlarda ilave koşullu yükümlülükler üstlenmesine yol açmıştır. Bu yükümlülüklerin toplam seviyesinin AB için GSYH'nin yüzde 8,6'sı dolayında olduğu tahmin edilmektedir (OECD 2012 ECONOMIC REVIEW - EURO AREA). Dolayısıyla kriz sürecinde, AB ülkeleri uygulamış olduğu destek paketleri ile finansal sistemde büyük bir çöküşü engellemekle birlikte, oldukça büyük mali yükümlülükler altına girmişlerdir.

Ekonomik ve finansal kriz, AB kamu açıklarında ve borç stoklarında yaşanan hızlı artış sonucunda bir kamu borç krizine dönüşmüştür. Bankacılık sektöründeki olumsuz görünüme ek olarak ekonomik büyüme performansının da zayıf kalması, kamu borçlarının sürdürülebilirliğinin ciddi bir biçimde sorgulanmasına ve dolayısıyla borçlanma maliyetlerinin pek çok ülkede belirgin bir biçimde artmasına yol açmıştır. Kamu borcunun sürdürülebilirliğinin sorgulanır hale gelmesi pek çok AB ülkesini kredibilitiyi tekrar sağlamak üzere yapısal mali reformlar eşliğinde ciddi mali konsolidasyona giderek bütçe yapılarını ve dengelerini güçlendirmeye sevk etmiştir. Nitekim, AB genelinde genel devlet harcamaları, GSYH'ye oran olarak 2010 yılındaki yüzde 50,6 seviyesinden, 2011 yılında 49,1'e gerilemiş, genel devlet gelirleri ise aynı dönemde yüzde 44,1'den yüzde 44,6'ya çıkmıştır (Tablo 2.2.3 ve Tablo 2.2.4). Bu gelişme sonucunda 2010 yılında yüzde 6,5 olarak gerçekleşen AB bütçe açığı, 2011 yılında yüzde 4,5 seviyesine gerilemiştir. Bu gerilemede kamu yatırım ve istihdamındaki azaltmanın yanı sıra dolaylı vergilerin artırılması ve devresel gelişmeler sonucu gelirlerin artması etkili olmuştur.

Önümüzdeki dönemde AB genelinde mali konsolidasyon sürecinin yavaş da olsa devam etmesi beklenmektedir. Avrupa ekonomisinin yaşanan güven kaybı ve artan belirsizlik nedeniyle düşük bir büyüme performansı sergilemesi, mali konsolidasyonun hızla gerçekleştirilmesini engellemektedir. Buna karşın piyasaların AB maliye politikalarının sürdürülebilirliğine ikna olması için önümüzdeki dönemde konsolidasyonun yavaş da olsa devam etmesi gerekli görülmektedir. Bu kapsamda 2011 yılında GSYH'ye oranla yüzde 4,5 olarak gerçekleşen genel devlet açığının 2012 yılında yüzde 3,9, 2013 yılında ise yüzde 3,2 seviyesine gerilemesi beklenmektedir.

Tablo2.2.3. Çeşitli AB Ekonomilerinde Genel Devlet Gelirleri (GSYH'ye oran, %)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
AB-27	44,6	44,0	44,0	43,9	44,3	44,8	44,7	44,7	44,2	44,1	44,6
Belçika	49,5	49,6	50,9	48,9	49,3	48,8	48,2	48,8	48,1	48,9	49,4
Danimarka	55,4	54,8	55,0	56,4	57,8	56,6	55,6	54,8	55,2	55,1	56,0
Almanya	44,5	44,1	44,3	43,3	43,6	43,7	43,7	44,0	44,9	43,6	44,7
İrlanda	34,0	33,1	33,6	34,9	35,4	37,2	36,7	35,5	34,8	35,6	35,7
Yunanistan	40,9	40,3	39,0	38,1	39,0	39,2	40,8	40,7	38,2	39,7	40,9
İspanya	38,1	38,7	38,0	38,8	39,7	40,7	41,1	37,0	35,1	36,3	35,1
Fransa	50,0	49,6	49,3	49,6	50,6	50,6	49,9	49,9	49,2	49,5	50,7
İtalya	44,5	44,0	44,4	44,0	43,4	45,0	46,0	45,9	46,5	46,0	46,1
Macaristan	43,7	42,5	42,4	42,6	42,2	42,7	45,6	45,5	46,9	45,2	52,9
Hollanda	45,1	44,1	43,9	44,3	44,5	46,1	45,4	46,7	46,0	46,2	45,5
Avusturya	51,1	49,8	49,7	49,2	48,2	47,5	47,6	48,3	48,7	48,1	47,9
Polonya	38,5	39,3	38,5	37,2	39,4	40,2	40,3	39,5	37,2	37,5	38,5
Portekiz	38,3	39,6	40,9	41,4	40,1	40,6	41,1	41,1	39,6	41,4	44,7
Finlandiya	53,1	53,1	52,8	52,5	53,0	53,3	52,7	53,6	53,4	52,7	53,2
İsveç	56,1	54,1	54,4	54,6	55,8	54,9	54,5	53,9	54,0	52,4	51,4
İngiltere	40,7	39,0	38,7	39,5	40,7	41,5	41,1	42,9	40,1	40,2	40,8

Tablo2.2.4. Çeşitli AB Ekonomilerinde Genel Devlet Harcamaları (GSYH'ye oran, %)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
AB-27	46,1	46,6	47,2	46,8	46,8	46,3	45,6	47,1	51,1	50,6	49,1
Belçika	49,1	49,8	51,0	49,2	51,9	48,5	48,3	49,8	53,8	52,8	53,3
Danimarka	54,2	54,6	55,1	54,6	52,8	51,6	50,8	51,5	58,0	57,8	57,9
Almanya	47,6	47,9	48,5	47,1	46,9	45,3	43,5	44,0	48,1	47,9	45,6
İrlanda	33,0	33,4	33,1	33,5	33,8	34,3	36,6	42,8	48,8	66,8	48,7
Yunanistan	45,3	45,1	44,7	45,5	44,6	45,2	47,6	50,6	53,8	50,2	50,1
İspanya	38,7	38,9	38,4	38,9	38,4	38,4	39,2	41,5	46,3	45,6	43,6
Fransa	51,7	52,9	53,4	53,3	53,6	53,0	52,6	53,3	56,8	56,6	55,9
İtalya	47,7	47,1	48,1	47,5	47,9	48,5	47,6	48,6	51,9	50,5	49,9
Macaristan	47,8	51,5	49,7	49,1	50,1	52,2	50,7	49,2	51,4	49,5	48,7
Hollanda	45,4	46,2	47,1	46,1	44,8	45,5	45,3	46,2	51,5	51,2	50,1
Avusturya	51,3	50,7	51,3	53,8	50,0	49,1	48,6	49,3	52,9	52,6	50,5
Polonya	43,8	44,3	44,7	42,6	43,4	43,9	42,2	43,2	44,5	45,4	43,6
Portekiz	43,2	43,1	44,7	45,4	46,6	45,2	44,4	44,8	49,8	51,3	48,9
Finlandiya	48,0	49,0	50,3	50,2	50,4	49,2	47,4	49,3	56,1	55,5	54,0
İsveç	54,5	55,6	55,7	54,2	53,9	52,7	51,0	51,7	54,9	52,5	51,3
İngiltere	40,2	41,1	42,1	43,0	44,1	44,2	43,9	47,8	51,5	50,3	49,0

Bütçe dengesinde kaydedilen iyileşmeye rağmen, dengenin halen yüksek oranda açık veriyor oluşu ve büyümenin oldukça düşük seyrediyor olması sonucunda 2010 yılında yüzde 80 olarak gerçekleşen AB toplam genel devlet borç stoku, 2011 yılında yüzde 82,5 seviyesine yükselmiştir (Tablo 2.2.2). Bu durumun önümüzdeki 2 yıl boyunca devam etmesi ve AB borç stokunun 2012 yılında yüzde 84,9 seviyesine yükselmesi ve 2013 yılında bu seviyede dengeye ulaşması beklenmektedir.

Avrupa Konseyi'nin burada verilen tahminlerine baz oluşturan önlemlerin ötesinde sıkılaştırıcı önlemler alınmaması durumunda, yani faiz dışı yapısal bütçe dengesinin 2013 yılı için öngörülen değerinin korunması durumunda, AB borç stokunun oranının uzun vadede artmaya devam edeceği dile getirilmektedir. Bu çerçevede faiz dışı yapısal bütçe dengesinin her yıl yüzde 0,5 puan iyileştirilmesi durumunda borç stokunun azalacağı, ancak 2030 yılında Maastricht Kriteri olan yüzde 60 seviyesinin altına inmeyeceği kaydedilmektedir. Borç stokunun 2030 yılında yüzde 60 seviyesinin altına inebilmesi için, faiz dışı yapısal dengede gereken düzeltmenin yıllık yüzde 1 düzeyinde olması gerektiği dile getirilmektedir.

Avrupa Birliği kamu maliyesine ilişkin tahminler için aşağı yönlü riskler ağır basmaktadır. Burada küresel büyüme beklentilerinin düşük olmasının yanı sıra, borç oranı yüksek AB ülkelerinin piyasalarında yaşanacak olumsuzlukların, diğer AB ülkelerini etkileme riski ve bunun sonucunda da finansal piyasaların reel ekonomiyi fonlamasında oluşacak yavaşlama riski ön plana çıkmaktadır. AB politika yapıcılarının, mali sıkılaşmanın düzeyini, talebi fazla düşürmeyecek ancak finansal piyasalara da güven verecek bir düzeyde ayarlaması önem arz etmektedir. Buna karşın küresel büyümenin ve talebin öngörülenden hızlı artması ve petrol fiyatlarının gerilemeye devam etmesi, AB ekonomisinin kısa vadedeki performansını olumlu etkileyebilecek unsurlar olarak görülmektedir.

AB genelinde mali istikrar sürdürülebilmek amacıyla çeşitli yapısal reform çabaları da devam etmektedir. Bu kapsamda İstikrar ve Büyüme Paketi çerçevesinde belirlenen mali politika oluşturma süreçleri arasındaki yönetişimi artırma yönünde adımlar atılmıştır. Bu kapsamda Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu, Aralık 2011'de yürürlüğe girmek üzere, Eylül 2011'de maliye politikalarının oluşturulmasında yeni yönetim kuralları üzerinde uzlaşmaya varmışlardır. 2010 yılından bugüne 7 AB üyesi bütçe yönetimlerine yeni mali kurallar eklemişlerdir. Bütün bu gelişmeler, sürdürülebilir maliye politikaları oluşturulması için önemli gelişmeler olmakla birlikte, bu yöndeki yapısal reform çabalarının artarak sürdürülmesi, böylelikle üye ülkelerin maliye politikalarının oluşturulması ve izlenmesi sürecinde AB otoritesinin daha fazla rol alması gerektiği dile getirilmektedir.

Kaynakça:

European Central Bank, Annual Report 2011.

European Central Bank, Occasional Paper Series, No.109, April 2010.

European Economic Forecast - Autumn 2011, European Commission.

Eurostat, Government Finance Statistics.

Fiscal Monitor – Balancing Fiscal Policy Risks, IMF, April 2012.

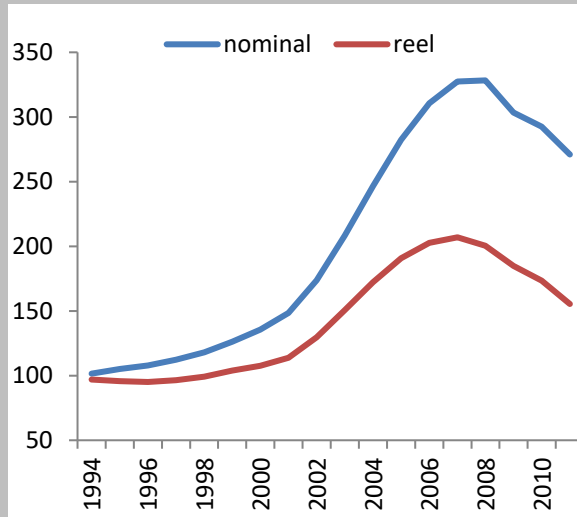
OECD 2012 Economic Review – Euro Area.

Ülke Örnekleri: İtalya, İspanya*

Euro bölgesinin üçüncü ve dördüncü büyük ekonomileri olan İtalya ve İspanya'nın borç krizinden etkilenmeye başlamalarıyla borç krizinde yeni bir aşamaya geçilmiştir. Merkez ülke konumundaki bu iki ülkede sorunların yoğun ticari ve finansal bağlantılar nedeniyle bölge ekonomisini etkilemesi kaçınılmaz görünmektedir. Bu iki ülkenin büyüklüğü sadece olası bir kurtarma paketi açıklanması durumunda ihtiyaç duyulacak finansal kaynakların miktarını artırmamakta, aynı zamanda kreditor ülke durumundaki Almanya ve Fransa'nın yükünü ve sorumluluğunu artırmaktadır. İflas ya da Euro'dan çıkma gibi bir uç senaryo ihtimalindeki artışlar dahi parasal birliğin geleceğini tehdit edecek bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

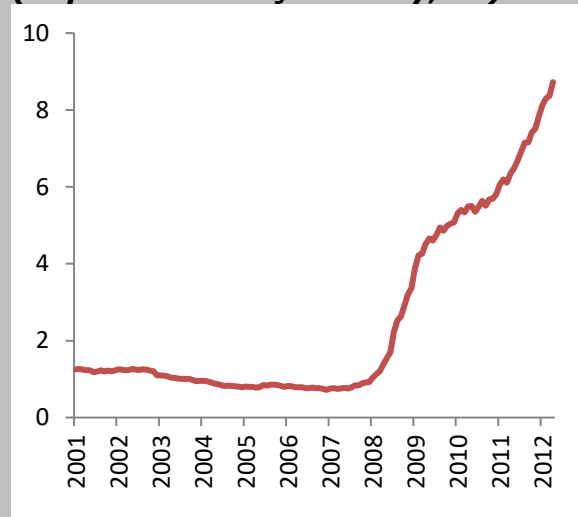
İtalya ve İspanya'nın karşı karşıya olduğu sorunlar ortak özellikler sergilese de ülkelere özgü koşulların büyük önem arz ettiği dikkat çekmektedir. İspanya'da Euro'ya geçişle birlikte emlak piyasasında oluşan köpük ve bu sektördeki sorunların bankacılık sektöründe neden olduğu tahribat öne çıkarken, İtalya'da kamu borç stokunun yüksek seviyesi ve son on yıllık dönemde gerçekleşen olumsuz büyüme performansı dikkat çeken unsurlar olmuştur.

Grafik 1: İspanya Konut Fiyatları Endeksi (1993=100)**

Kaynak: OECD, İspanya İstatistik Enstitüsü

Grafik 2: İspanya'da Şüpheli Kredi Gelişmeleri (Toplam Kredi İçinde Pay, %)

Kaynak: İspanya Merkez Bankası

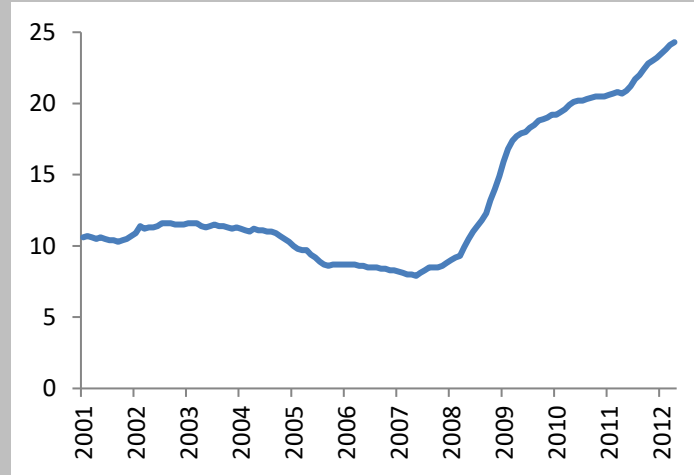
İspanya'da konut fiyatlarının 2002 yılından itibaren hızlı bir artış eğilimine girdiği gözlenmektedir. Reel fiyatlar dikkate alındığında, konut

*Bu bölümün hazırlanması sırasında desteklerini gördüğümüz TCMB'ye teşekkür ederiz.

**OECD tarafından 89 sayılı 2011 yılı Mayıs ayı Ekonomik Görünüm raporunda yer alan verilerde son gözlem 2010 yılına aittir. Söz konusu seri İspanya İstatistik Enstitüsü tarafından yayımlanan 2007 yılı bazlı seri ile uzatılmıştır.

fiyatlarının zirve yaptığı 2007 yılı değeri 2001 yılına kıyasla yüzde 82 oranında bir artışa karşılık gelmektedir (Grafik 1). Küresel krizle birlikte fiyatlarda başlayan düzeltmenin henüz tamamlanmadığı ve düşüşlerinin önümüzdeki dönemde de devam edebileceği tahmin edilmektedir. Emlak sektöründeki sorunlar geciken ve geri dönemeyen kredilerde gerçekleşen artışlar nedeniyle bankacılık sektörüne sirayet etmektedir. Şüpheli hale gelen kredilerin toplam krediler içinde payı 2012 yılı Nisan ayı itibarıyla yüzde 8,7'ye yükselmiştir (Grafik 2). İnşaat ve emlak sektöründeki şüpheli kredilerin payının yüzde 20 seviyesini aşması ise sorunların daha çok sektörel olduğuna işaret etmektedir. Diğer yandan, kesin niteliği netleşmemesine rağmen, Euro bölgesi tarafından bankaların yeniden sermayelendirmesinde kullanılmak için aktarılması planlanan 100 milyar Euro tutarında fon, gerek şüpheli kredilerdeki artış beklentisinin devam etmesi gerekse de kamu borç stokunu artıracığı endişesiyle sorunları gidermekte yeterli olmamıştır.

Grafik 3: İspanya'da İşsizlik Gelişmeleri (%)

Kaynak: İspanya İstatistik Enstitüsü

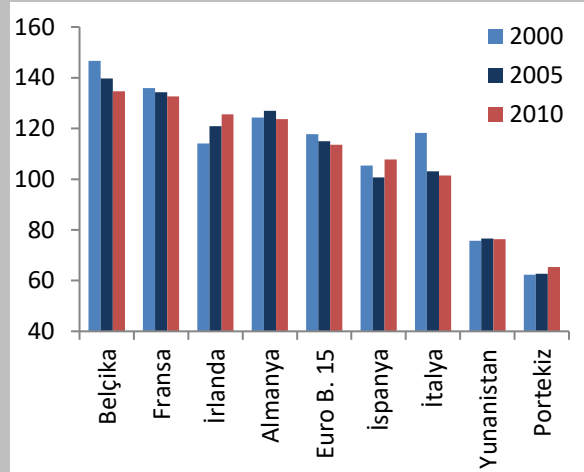
İspanya emek sektöründeki ikili yapı sözleşmeli çalışanların kolay bir şekilde işten çıkarılmalarına olanak tanımakta, dolayısıyla da İspanya'da işsizlik oranı diğer gelişmiş ülkelere kıyasla daha sert dalgalanmalar sergilemektedir. 2012 yılı Nisan ayı itibarıyla yüzde 24,3 düzeyinde olan ve genç nüfus içinde yüzde 51 seviyesine yükselen işsizlik oranı ekonomik daralmayı sertleştirdiği gibi İspanya'nın ihtiyaç duyduğu yapısal reformlara toplumsal direnç gösterilmesine neden olmakta ve görünümü ağırlaştırmaktadır (Grafik 3).

İtalya diğer borç sorunu yaşayan ülkeler gibi Euro'ya geçişle birlikte harcama disiplininin bozulduğu, köpüklerin baş gösterdiği bir ekonomi olmamıştır. İtalya'yı baskı altında bırakan başlıca unsur yüksek kamu borç stokudur. IMF tarafından yayımlanan 2012 yılı Nisan ayı tarihli Mali Görünüm Raporuna* göre İtalya'nın kamu borç stokunun 2012 yılı sonunda, GSYİH'ya oranla, yüzde 123,8 seviyesine ulaşması

* IMF Fiscal Monitor – Balancing Fiscal Policy Risks (Nisan 2012)

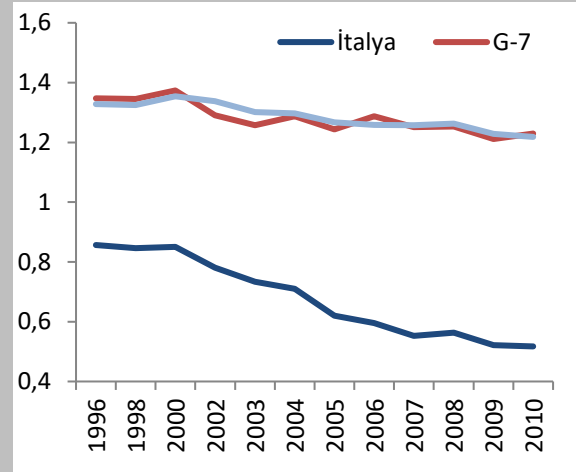
beklenmektedir. Gerek küresel kriz öncesinde gerekse de borç krizi sonrası alınan konsolidasyon tedbirleri sonucu bütçe performansı* düzelmiş olmasına rağmen borç stokunun yüksekliği İtalya'yı şoklar karşısında savunmasız bırakmaktadır.

Grafik 4: İtalya'nın Görel Verimlilik Pozisyonu

Kaynak: Avrupa Komisyonu Yapısal Göstergeler Veritabanı

Grafik 5: Dünya Bankası Yönetişim Endeksi

Kaynak: Dünya Bankası

İtalya'ya ilgili temel endişe kaynağı ise büyüme performansının düşüklüğüdür. İtalya'nın son on yıllık dönemde, yıllık ortalama, yüzde 0,2 düzeyinde büyümüş olması, iyi olarak değerlendirilebilecek olan bütçe performansına rağmen, borçlanma faizlerinin yüksek olduğu bir ortamda borç sürdürülebilirliği tartışmalarını canlı tutmaktadır. Görünümü olumsuzlaştıran husus ise düşük büyüme performansının ardında yapısal sorunlar olduğu ve bu sorunları gidermenin kolay olmayacağı algısıdır. Bu algının ilk nedeni İtalya'nın yaşadığı verimlilik kayıplarıdır. Avrupa Komisyonunun yayımladığı çalışılan saat başı üretim şeklinde ölçülen verimlilik göstergesi, 27 Avrupa Birliği üyesi ülkesi ortalaması 100 olacak şekilde endeksleştirilmektedir. Grafik 4'ten izlenebileceği üzere İtalya önemli verimlilik kayıpları yaşamış ve 2010 yılı itibarıyla 101 puan değerini alarak Euro Bölgesi ortalamasının altına gerilemiştir. İkinci bir neden olarak ise sıklıkla İtalya'da hükümet politikaları gösterilmektedir**. OECD tarafından yayımlanan

* Aynı raporda 2012 yılında İtalya'nın, GSYİH'ya oranla, yüzde 2,4 oranında bütçe açığı vermesi beklenirken, faiz harcamaları dışarıda bırakıldığında yüzde 3,0 düzeyinde bir fazla söz konusudur. Genel bütçe performansı çevrimsel etkilerden arındırıldığında ise İtalya'nın bütçe dengesine yakın olduğu, açığın yüzde 0,3 düzeyinde olduğu anlaşılmaktadır.

** Bu konuda daha detaylı bir tartışma için: Gros, D. (2011). "What is Holding Italy Back?" CEPS Commentary, 8 Kasım 2011. Gros, İtalya'nın fiziki ve beşeri sermaye yatırımlarının iyi seyrettiğini, işgücü piyasasındaki katılımları azalttığını ve ar-ge faaliyetlerine verdiği önemin arttığına dikkat çekmektedir. Yazara göre yönetim bağılantılı sorunlar İtalya'nın en önemli zafiyet unsurudur.

toplulaştırılmış yönetim endeksi de İtalya'nın diğer gelişmiş ülkelerden olumsuz bir görünüm sergilediğine ve aradaki farkın İtalya aleyhine yıllar içinde açıldığına işaret etmektedir. Son olarak vurgulanabilecek bir diğer husus ise diğer gelişmiş ülkelerde gözlendiği gibi nüfusun giderek yaşlanması ve dolayısıyla büyüme potansiyelinin düşmesidir.*

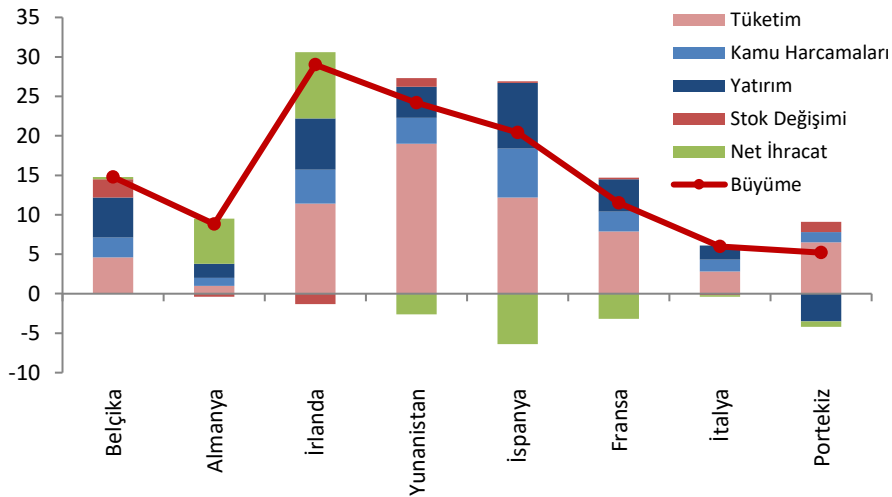
İki önemli Euro Bölgesi ülkesinin yaşamakta olduğu sorunlar her ne kadar temelde birbirinden farklılaşsa da, çözümün kolay olmadığı noktasında buluşmaktadırlar. Bu nedenle, bu iki önemli ülke kaynaklı şokların Euro Bölgesindeki sorunları canlı tutma ihtimali yüksek görünmektedir.

** Dünya Bankası tarafından yayımlanan endeks altı alt-endeksten oluşmaktadır. Alt endeksler; çok seslilik-hesap verebilirlik, siyasi istikrar, hükümetin etkililiği, denetim kalitesi, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun kontrolüdür. Endeksin tanıtıldığı çalışma için: Kaufmann, D., Kraay, A., Mastruzzi, M. (2010). "The World wide Governance Indicators: Methodolgy and Analytical Issues". World Bank Policy Research Working Papers no: 5430.*

2.3. İş Gücü Piyasaları ve Verimlilik*

2010 yılının ilk aylarında Yunanistan'da patlak veren Euro Bölgesi borç krizi İrlanda, Portekiz ve İspanya'nın ardından İtalya'yı da etkisi altına almış ve geçen süre zarfında gündemin en üst sırasındaki yerini korumuştur. Alınan tedbirlere rağmen krizin canlılığını korumaya devam etmesi, önemli yapısal sorunların varlığına işaret etmektedir. Bu sebeple, borç krizinin ardında yatan temel faktörleri açıklığa kavuşturabilmek için Euro sonrası döneme odaklanmak ve yapısal değişkenlerde bu dönemde gözlenen gelişmeleri yakından incelemek faydalı görünmektedir. Keza aynı para birimini kullanan ülkelerin enflasyon eğilimleri, verimlilik gelişmeleri, ücret politikaları ve tasarruf eğilimi gibi temel değişkenleri arasındaki farklılaşmalar önemli boyutlara ulaşmış olup, ülkeler arasındaki heterojen yapıyı gözler önüne sermiştir. Bu gelişmeler, Euro'nun tasarımının sorunlu olduğu şeklindeki görüşleri destekler niteliktedir³.

Grafik2.3.1. Euro Bölgesi Ülkelerinde Büyüme Alt Kalemlerin Katkıları (2002 – 2008 Ç2 birikimli, yüzde)

Kaynak: Bundesbank

2008 yılı Eylül ayında beliren küresel kriz öncesi dönem büyüme dinamikleri incelendiğinde⁴, ülkeler arasındaki farklılaşma dikkat çekicidir. Bu dönemde İrlanda, Yunanistan ve İspanya'nın yüksek büyüme performansı ile diğer ülkelerden ayrıştığı, ancak bu büyümede en büyük katkıyı tüketim harcamalarının yapmış olduğu gözlenmektedir. Daha detaylı bilgi sunmak gerekirse Yunanistan söz konusu dönemde birikimli

*Bu bölümün hazırlanması sırasında desteklerini gördüğümüz TCMB'ye teşekkür ederiz.

³Konu ile ilgili başvurulabilecek bazı kaynaklar:

Barlas, Y., Kalafatçılar, K. ve Kaya, N. (2011). "Euro Bölgesi Merkez ve Çevre Ülkeler Arasındaki Yapısal Farklılıklar ve Parasal Birlikten Ayrılma Kararının Olası Sonuçları" TCMB Ekonomi Notları, no: 2011-10.

Wolf, M. (2011). "How to Keep the Euro on the Road" Financial Times, 4 Ekim 2011.

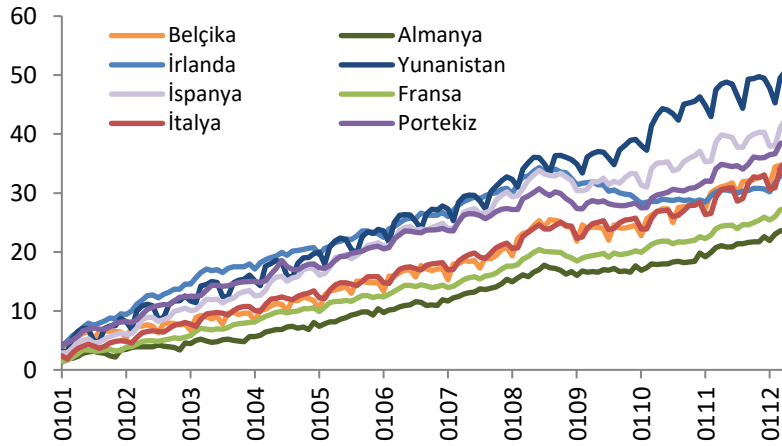
IMF (2011). "Regional Economic Outlook: Europe, Strengthening the Recovery, Mayıs 2011, Bölüm 3.

⁴Grafik 1, 2000/2001 ve 2008 resesyonlarını dışarda bırakabilmek amacıyla 2002 – 2008 ilk yarısına odaklanmıştır.

yüzde 24,2 oranında büyüme kaydederken, bu orana tüketim kalemi 19,0 puanlık katkı yapmıştır. Tersine bir şekilde, Almanya'da toplam büyüme yüzde 8,8 olarak ölçülürken, tüketim harcamalarının katkısı 1,0 puan ile sınırlı kalmış, en büyük katkı ise 5,7 puan ile dış ticaret kaleminden kaynaklanmıştır (Grafik 2.4.1).

Euro Bölgesindeki yapısal farklılıklar sonucu, ülkelerin enflasyon gelişmeleri de önemli ölçüde farklılaşmıştır. 10 yılı aşkın bir süre için birikimli enflasyon gelişmeleri incelendiğinde, 2012 yılı Nisan ayı itibarıyla, Yunanistan ile Almanya arasındaki fiyat artış farkı 27 puana kadar yükselmiştir (Grafik 2.3.2). Nominal ücretlerin hızlıca uyarlandığı, artan sermaye hareketleri sonucu nominal faiz oranlarının yakınsadığı bir ortamda, enflasyon farklılaşması rekabet gücü kaybının yanı sıra, reel faizleri de düşürerek harcama disiplininin kaybolmasını da beraberinde getirmiştir.

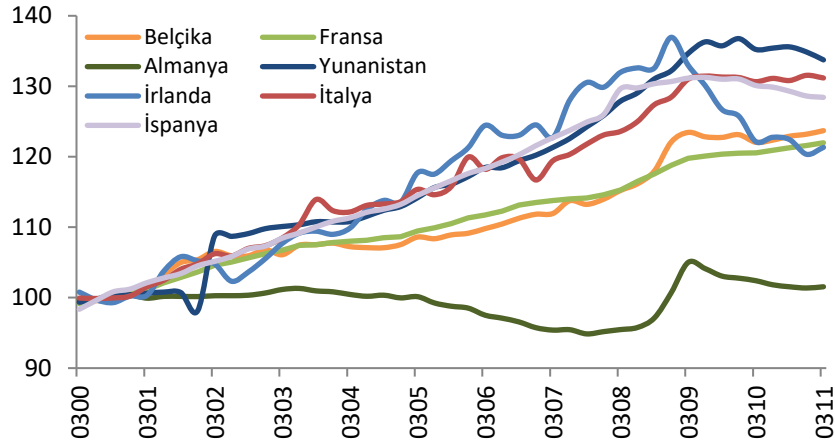
Grafik 2.3.2. Euro Bölgesi Ülkelerin Birikimli Enflasyon Oranları (yüzde)

Kaynak: IMF

Gerek farklılaşan enflasyonun nominal ücretlere yansımaları gerekse de Yunanistan ve İrlanda başta olmak üzere çevre ülkelerde ücretlerin merkez ülkelere yakınsaması nedeniyle verimlilik kazanımlarını aşan reel ücret artışları, üye ülkeler arasında rekabet gücünün ayrışmasına neden olmuştur. Bu dönemde reel ücretlerin baskılanması ve artan verimlilik gelişmeleri sonucunda Almanya diğer ülkelerden önemli ölçüde farklı performans sergilemiş ve 2011 yılı itibarıyla nominal işgücü maliyetlerini 2000 yılı ile aynı seviyede tutmayı başarabilmiştir. Grafikte dikkat çeken bir diğer gelişme ise küresel kriz sonrası dönemde, borç sorunu yaşayan ülkelerden sadece İrlanda'da birim işgücü maliyetlerinde düşüş gözlenirken, diğer ülkelerde benzer bir eğilimin belirgin bir şekilde gözlenmemesidir (Grafik 2.3.3).

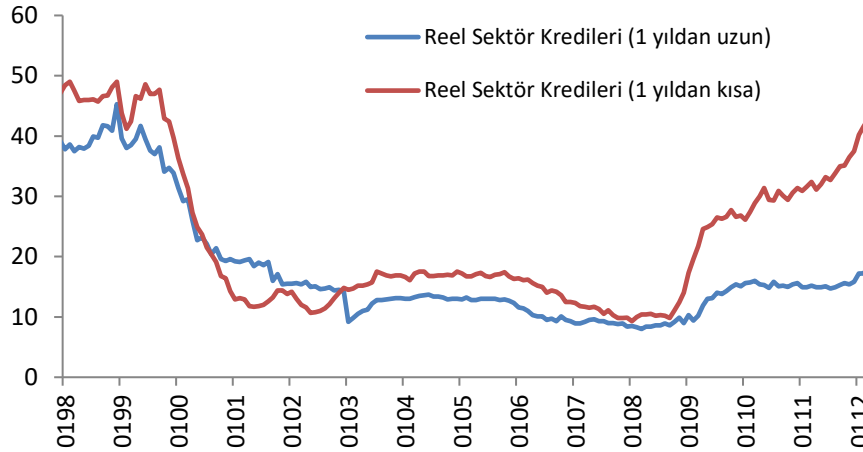
Grafik2.3.3. Euro Bölgesi Birim İşgücü Maliyetleri (2000=100)

Kaynak: OECD

Euro'ya geçişle birlikte kur riskinin ortadan kalması, sermaye hareketlerini hızlandırmış ve nominal faizlerde belirgin bir yakınsama gerçekleşmiştir. Söz konusu durum faizlerin yatay kesit standart sapmasının ortalama ile düzeltilmesiyle elde edilen varyasyon katsayısından izlenebilmektedir (Grafik 2.2.4). Artan enflasyon, bugün borç sorunu yaşayan ülkelerde 2000'li yıllarda ekonomik birimlerin (ex-post reelleştirildiğinde) Almanya'dan daha düşük maliyetle borçlanmalarına imkan verdiğini, hatta zaman zaman negatif reel faizlerin dahi gözlenebildiğini ortaya koymaktadır.

Grafik2.3.4. Euro Bölgesi Yatay Kesit Faiz Varyasyon Katsayısı

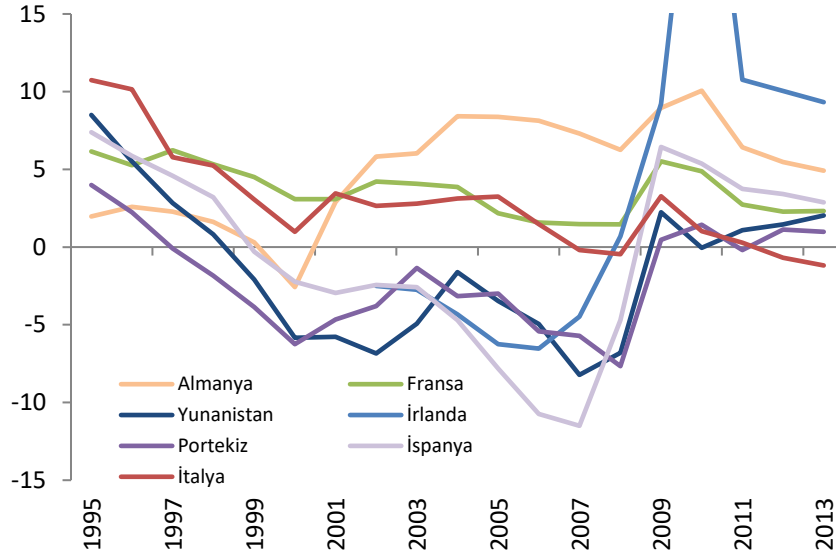
Kaynak: Eurostat

Euro Bölgesi ülkelerinin sektörel tasarruf davranışları incelendiğinde ilk dikkat çeken unsur Euro'ya geçiş ile birlikte borç sorunu yaşayan ülkelerin özel sektör tasarruflarındaki düşüştür (Grafik 2.3.5). Bu dönemde Yunanistan, İrlanda⁵, Portekiz ve İspanya'da özel sektör negatif tasarruf eğilimi sergilerken, İtalya ve Fransa'daki düşüşler de dikkate değerdir.

⁵2010 yılında İrlanda özel sektör tasarruflarındaki artış bankacılık sektörünü kurtarma amaçlı kamu transferlerini yansıtmaktadır.

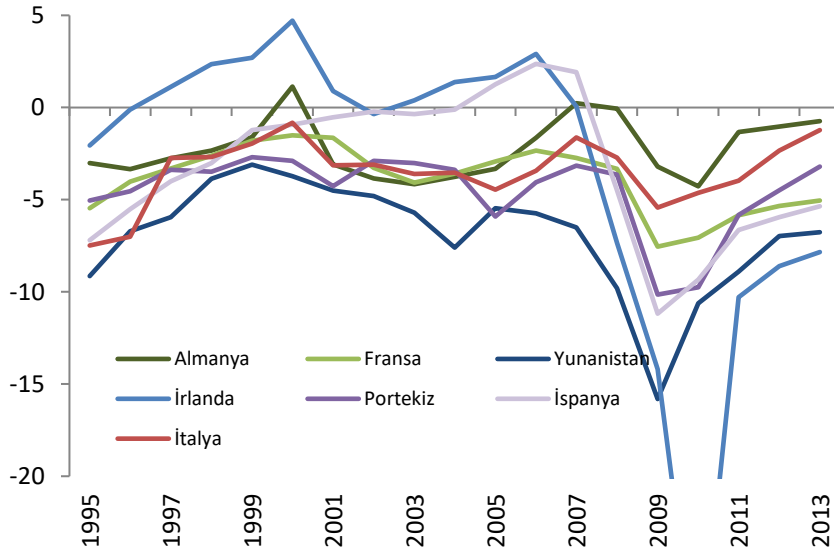
İtalya'daki gerileme yaklaşık 11, Fransa'daki ise 5 puan düzeyindedir. Grafik 2.3.5'de öne çıkan bir diğer gelişme ise Almanya'da gözlenen ters eğilimdir. Diğer ülkelerin aksine, Almanya'da uygulanan sıkı politikalar ve emeklilik sisteminde yapılan reformlar Euro'ya geçişle birlikte özel sektör tasarruflarını yükseltici etkide bulunmuştur.

Grafik2.3.5: Euro Bölgesi Ülkeleri Özel Sektör Net Tasarrufu (% , GSYİH)

Kaynak: AvrupaKomisyonu AMECO Veritabanı

Grafik2.3.6: Euro Bölgesi Ülkeleri Kamu Kesimi Net Tasarrufu (% , GSYİH)

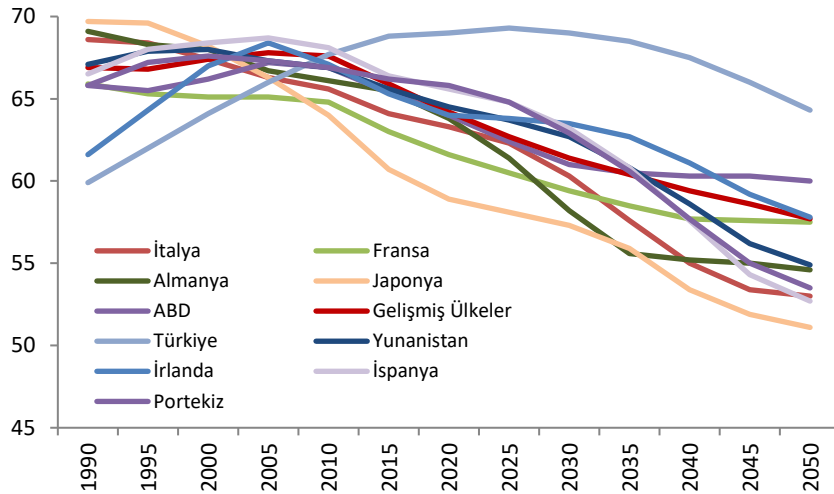

Kaynak: Avrupa Komisyonu AMECO Veritabanı

Kamu tasarrufları incelendiğinde ise küresel kriz öncesi dönemde İrlanda ve İspanya'nın olumlu performans sergiledikleri, Almanya'nın ise krizden hemen önce kamu maliyesi dengesine ulaşmayı başardığı dikkat

çekmektedir. Analize dahil edilen diğer ülkelerin de söz konusu dönemde kamu açıkları verdiği, ancak bu açıkların Yunanistan harici ülkelerde belirgin bir bozulma sergilemeyip, yatay seyrettiği gözlenmektedir (Grafik 2.3.6). Milli gelir muhasebesi özdeşliği gereği kamu ve özel sektör tasarrufları ile dış denge toplamı "0" a eşit olmalıdır. Bu durumda, özel sektör harcama disiplininin kaybolması ve süregelen kamu açıkları sonucu çevre Euro ülkelerinin cari açıkları önemli ölçüde genişlemiştir. Bu açıklar Almanya, Hollanda gibi cari fazla veren merkez Euro Bölgesi ülkelerine olduğu gibi, Euro'nun ABD dolarına karşı değer kazanmasıyla Euro üyesi olmayan veya Euro blokunda yer almayan ülkelere karşı da belirginleşmiştir.

Grafik2.3.7: Seçilmiş Ülkelerde Çalışabilir Nüfusun (15-64 yaş grubu) Toplam İçindeki Payı (%)

Kaynak: Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İlişkiler Birimi Veritabanı

Son dönemlerde Euro Bölgesinde kamu harcamalarını disiplin altına almak için önemli girişimler olsa da özel sektör yatırımcıları alınan tedbirlerin ne ölçüde işe yarayacağı konusunda tereddüt duymaktadır. Bunun en önemli sebebi bu ülkelerde nüfusun yaşlanmasının getirdiği sonuçlardır. Çalışabilir yaş grubundaki nüfusun toplam içindeki payının gerilemesi (Grafik 2.3.7) bu ülkelerde potansiyel büyümeyi aşağı çektiği gibi, sosyal devletin getirdiği, kontrolü zor olan emeklilik ve sağlık sistemi harcamalarının da artmasına neden olmaktadır. Grafik 2.3.7'de Birleşmiş Milletler tarafından yapılan projeksiyonlar, sadece Euro Bölgesi için değil, kıyaslamaya imkan tanıması için Japonya, ABD, gelişmiş ülkeler ortalaması ve Türkiye verilerini içerecek şekilde sunulmuştur. Japonya en olumsuz demografik yapıya sahipken, 2015 yılındaki durum dikkate alındığında, İtalya, Fransa ve Almanya'nın gelişmiş ülkeler ortalamasının altında yer aldığı, İrlanda ve Yunanistan'ın ortalama değere çok yakın olduğu, İspanya ve Portekiz'in ise sınırlı bir şekilde de olsa ortalama üstü değerler aldığı gözlenmektedir. Türkiye verisi kıyaslandığında ise gelişmiş ve gelişmiş ülkelerin karşı karşıya olduğu nüfus yapısı farkı ortaya çıkmaktadır.

3. Alınan Önlemler ve Etkileri

Dilek Yiğit

Ali Arı

2007 yılının ikinci yarısında ABD gayrimenkul piyasasında patlak veren ve 2008 Eylül'ünde Lehman Brothers'ın iflasıyla küresel nitelik kazanan kriz 2009 yılında hemen hemen tüm ülkelerin ekonomisinde bir daralma meydana getirmiştir. Hükümetlerin krizin etkilerini azaltmak için aldığı önlemlere rağmen kriz hala etkisini devam ettirmektedir. Bu bağlamda hem ABD hem de AB'deki kriz yönetiminin sorgulanması gerekmektedir.

Kriz çerçevesinde alınan önlemlerin asli amacının finansal sektöre olan güvenin yeniden tahsisi ve reel sektör üzerindeki etkilerinin azaltılması olarak belirtebiliriz. Bu bağlamda alınan önlemleri para politikası, finansal sektöre yönelik politikalar, maliye politikası ve kurumsal reform paketleri olarak dört aşamada inceleyeceğiz.

2007 Ağustosunda krizin patlak vermesiyle birbirlerine kredi vermekte çekimser davranan bankaların sebebiyet verdiği tansiyonu engellemek amacıyla para piyasalarına merkez bankaları tarafından ciddi miktarlarda likidite (400 milyar \$ civarı) enjekte edilmiştir. Likidite enjeksiyonuna paralel olarak faiz oranlarının da düşürüldüğünü görmekteyiz (FED'in Ağustos 2007'de % 5,25 olan faiz oranlarını Mart 2008'e kadar %2'ye indirmesi). Fakat burada vurgulamamız gereken nokta enflasyonist çekinceler dolayısıyla faiz indirme konusunda ilk başlarda çekimser kalan AMB'nin Lehman Brothers'ın iflası sonrası faiz oranlarında indirime gitmesidir (Artus, 2009).

Lehman Brothers'ın iflası ile hem FED hem de AMB daha agresif bir likidite ve faiz politikası izlemiştir. Bu bağlamda ABD'deki para tabanı Ağustos 2008'den Kasım 2008'e 594 milyar \$'lık bir artış sergilemiştir. (Blanchard, 2009). AMB Ekim 2008'de 3.75% olan faiz oranlarını Mart 2009 itibarıyla 1%'e çekmiştir. Krizin etkisiyle işlevsiz hale gelen para piyasalarının genişletici para politikası sayesinde "normal" işleyişlerine döndüklerini söyleyebiliriz.

Her ne kadar bu politika krizin yayılmasını engellemiş olsa da, bu kuruluşların sermaye oranlarının (capital ratios) tekrar eski seviyelerine getirilmesi çok daha büyük önem arz etmekteydi. Bu çerçevede finansal kuruluşlara Ekim 2008'den günümüze kadar Avrupa Komisyonu tarafından 3.5 trilyon Avroluk yardım paketi sağlanmıştır. Bu yardım paketinin içeriğini bankalara sağlanan kredi ve miktar kolaylığı (quantitative and credit easing), bankaların borç yükümlülüklerine getirilen garantiler (debt guarantees), değer düşüklüğüne uğrayan varlıkların (impaired assets) hazine tarafından satın alımı ve bankaların sermaye artırımı (recapitalization) olarak dörde ayırabiliriz (Ait-Sahalia et al., 2010 and

European Commission, 2009). Bunun yanında hem AMB hem de ülkelerin merkez bankalarının "son borç verme mercii" olarak belli başlı ticari ve yatırım bankalarına kredi kolaylığı sağlamışlardır.

2008'in son çeyreğinden itibaren ciddi azalma gösteren talep ve üretimi ve buna bağlı olarak azalan istihdam olanaklarını arttırıcı genişletici maliye politikası önlemleri (fiscal stimulus) alınmıştır. Her ne kadar 1% seviyesinde olan faiz oranları tüketim arttırıcı rol oynasa da açıklanan teşvik paketleri (belli sektörlerle yönelik KDV indirimleri, üretici firmalara sağlanan çeşitli sübvansiyonlar vb) ekonomik toparlanmayı hızlandırıcı bir etki yapmıştır.

Fakat alınan bu para politikası, maliye politikası ve finansal sektöre yönelik politika önlemleri çok ciddi sosyal ve iktisadi sorunları da beraberinde getirmiştir. Özellikle de bazı bankaların borçlarının kamulaştırılması doğal olarak kamu borcunun çok ciddi seviyelere yükselmesine ve bu borcun geri ödenmesiyle ilgili endişelerin oluşmasına sebep vermiştir. Bu da borcu yüksek olan Yunanistan, İrlanda, Portekiz İspanya gibi ülkelerin borç sorunuyla karşılaşmasıyla sonuçlanmıştır. Standard & Poor's, Moody's, Fitch gibi kredi derecelendirme kuruluşlarının bu ülke notlarını düşürmesi, kamuoyundan yükselen sesler sonucu özellikle de Alman ve Fransız hükümetlerinin bu ülkeleri kurtarmadaki isteksizliği piyasalardaki kargaşa ortamının yatışmasına engel olmaktadır.

Bu çerçevede alınan yapısal ve kurumsal önlemlerin önemi daha da fazla önem arz etmektedir.

Krizle Mücadelede Alınan Önlemler ve Etkileri

Avro alanı borç krizi, üye devletlerde mali disiplinin sağlanmasında yeterli ölçüde etkin olmadığı gözlemlenen Avrupa Birliği'nin, üye devletlerin ulusal ekonomi politikaları arasında koordinasyonun ve Birlik içinde mali disiplinin sağlanmasında ve güçlendirilmesinde etkili olmasını sağlayacak önlemlerin alınmasının gerekliliğini açıkça göstermiştir. Dolayısıyla, krizle mücadele sürecinde, kriz paketleri gibi geçici önlemlerin alınmasının yanı sıra, kalıcı düzenlemelerin oluşturulması amacıyla Avrupa Birliği ekonomi yönetimi revizyona tabi tutulmaktadır.

Avrupa Birliği ekonomi yönetiminin revizyonu kapsamında, 2010 yılında Avrupa 2020 Stratejisi kabul edilmiş, 1 Ocak 2011 tarihinden itibaren Avrupa Dönemi uygulamasına başlanılmış ve 1997 yılında kabul edilen İstikrar ve Büyüme Paketi gözden geçirilerek 13 Aralık 2011 tarihinde Altılı Paket yürürlüğe sokulmuştur. Ayrıca, Avro alanı ülkelere yönelik düzenlemeler içeren İkili Paket 13 Haziran 2012 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nun desteğini almıştır.

Diğer taraftan, üye devletlerde mali disiplinin güçlendirilmesi amacıyla daha sıkı kurallar ile daha etkili gözetim ve yaptırım mekanizması öngören Mali Antlaşma, Birleşik Krallık ve Çek Cumhuriyeti hariç Birliğin 25 üyesi tarafından 2 Mart 2012 tarihinde imzalanmıştır. Anılan antlaşma, Birlik çerçevesi dışında akdedilmiş olduğundan, hâlihazırda Birlik hukukunun parçası değildir.

Üstelik krizlerin önlenememesi halinde Avro alanında mali istikrarın korunmasına yönelik olarak Avrupa İstikrar Mekanizmasının oluşturulması amacıyla Lizbon Antlaşması'nda değişiklik yapılmasına karar verilmiştir. Böylelikle, 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması, yürürlüğe girmesinden uzun sayılamayacak bir süre sonra değişikliğe tabi tutulmaktadır.

Avrupa Dönemi

Üye devletlerin ekonomi politikaları arasında daha etkin koordinasyonun sağlanması ve mali disiplinin güçlendirilmesi amacıyla revizyona tabi tutulan Avrupa ekonomi yönetiminde, ulusal ekonomi ve maliye politikalarının *ex-ante* kontrolü niteliğindeki Avrupa Dönemi uygulamasına başlanılmasına ilişkin Komisyon önerisi ECOFIN'in 7 Eylül 2010 tarihinde gerçekleştirilen toplantısında onaylanmıştır (European Union, 2011a).

Altı aylık bir süreci içeren Avrupa Dönemi uygulaması, her yıl Komisyon'un Yıllık Büyüme Değerlendirmesini sunmasıyla başlayacaktır. Bahar Zirvesi'nde bir araya gelen devlet ve hükümet başkanları, Yıllık Büyüme Değerlendirmesini esas alarak, Avrupa Birliği'nin karşılaştığı ekonomik sorunları tespit edecek ve ekonomik öncelikleri belirleyecektir. Zirve'deki kararları dikkate alan üye devletler, İstikrar ve Uyum Programları aracılığıyla orta dönemli bütçe stratejileri ile Avrupa 2020 Stratejisi hedefleri kapsamında ulusal hedeflerini, bu hedeflere nasıl ulaşılabileceğine ve büyüme önündeki engellerin nasıl aşılacağına ilişkin bilgileri içeren Ulusal Reform Programlarını Nisan ayı içinde değerlendirilmek üzere Avrupa Komisyonu'na göndereceklerdir. Komisyon, üye devletlere yönelik tavsiyelerini Haziran ayı içinde hazırlayacak, tavsiyeler Konsey tarafından Temmuz ayında resmen kabul edilecektir. Tablo 3.1'de Avrupa Dönemi uygulamasının aktörleri ve sürecin aşamaları gösterilmektedir.

Komisyon, 2012 Avrupa Dönemi'nin başlangıcını işaret eden 2012 Yıllık Büyüme Değerlendirmesini 23 Kasım 2011 tarihinde açıklayarak, 2012 yılında üye devletlerin ekonomi ve maliye politikalarında öncelik verilmesi gereken hususları aşağıdaki şekilde sıralamıştır (European Commission, 2011a);

- Üye devletlerin mevcut mali durumlarına göre uyarlanan büyüme yanlısı mali konsolidasyon uygulanması

- Ekonomide kredi verme kapasitesinin iyileştirilmesi
- Büyümenin ve rekabet edebilirliğin desteklenmesi
- İşsizlik ve krizin sosyal sonuçları ile mücadele edilmesi
- Kamu yönetiminin modernizasyonu

Tablo 3.1. Avrupa Dönemi

Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz
Yıllık Büyüme Değerlendirmesinin (AGS) Sunulması				NRPs ve CSPs değerlendirilmesi	NRPs ve CSPs temelinde üye devletlere tavsiyelerde bulunulması	
	AGS' nin tartışılması					Üye devletlere yönelik tavsiyelerin resmen kabul edilmesi
	AGS' nin tartışılması	AB ve üye devletler için reform önceliklerinin onaylanması			Üye devletlere tavsiyelerin tartışılması ve onaylanması	
			Ulusal Reform Programları (NRPs) ile İstikrar ve Uyum Programlarının (SCPs) Komisyon' a gönderilmesi			

Kaynak: European Union (2011c) The European Semester: Who does what and when?, <http://europa.eu>, (Erişim: 1 Ağustos 2011).

Kriz sonrası Avrupa Birliği ekonomi yönetiminde benimsenen diğer düzenlemeler gibi, Avrupa Dönemi'nin Birlik ekonomi yönetiminde ne ölçüde etkin bir araç olacağı yönünde görüş bildirmek için henüz erkendir. Ancak Avrupa Dönemi, üye devletlerin maliye politikaları üzerindeki ulusal egemenlik yetkilerinin kısıtlanmasına sebebiyet vereceği gerekçesiyle eleştirilere açıktır.

Avrupa 2020 Stratejisi

AB ekonomisini gelecek on yıla hazırlamaya yönelik Avrupa 2020 Stratejisi, 3 Mart 2010 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından açıklanmıştır. 2005 yılında gözden geçirilen Lizbon Stratejisi'nde olduğu gibi "büyüme" ve "istihdam" odaklı Avrupa 2020 Stratejisi'ni duyuran basın açıklamasında, Komisyon Başkanı Barroso, krizin daha fazla göz ardı edilmemesi gereken temel sorunları ve sürdürülemez eğilimleri açıkça ortaya çıkardığının altını çizerken, Avrupa'da Avrupa'nın geleceğini riske sokan bir büyüme açığı olduğunu belirtmiştir (Press Releases, 2010). Zira küresel kriz 2009 yılında Birlik ekonomisinin % 4.4 daralmasına neden olmuş, 2011 yılında ise sadece %1.5'lik bir büyüme gerçekleşmiştir. Üstelik 2012 yılında büyüme hızında bir artış beklenmemektedir (Eurostat, 2012).

Krize bağlı olarak yaşanan ekonomik daralmanın etkisiyle, Avrupa 2020 Stratejisi kapsamında üç temel öncelik belirlenmiş olup; söz konusu öncelikler, "akıllı büyüme", "sürdürülebilir büyüme" ve "kapsayıcı büyüme"nin sağlanması olarak sıralanmaktadır.

Avrupa 2020 Stratejisi kapsamında 2020 yılına kadar gerçekleştirilmesi gereken hedefler;

- 20-64 yaş grubunun %75'inin istihdam edilmesi,
- AB'nin gayri safi iç hasılasının %3'ünün araştırma ve kalkınmaya ayrılması,
- Sera gazı emisyonunun azaltılması, yenilenebilir enerji kaynakları ile enerji verimliliğinin artırılması için belirlenen 20/20/20 hedefinin tutturulması,
- Okuldan ayrılanların oranının %10'un altına düşürülmesi ve 30-34 yaş grubunun en az % 40'ının yüksek öğrenim diploması almasının sağlanması,
- Fakirlik sınırı altında yaşayanların sayısının en az 20 milyon azaltılması

olarak belirlenmiştir.

Avrupa 2020 Stratejisi'nin hedeflerine ulaşmak amacıyla, Birlik düzeyinde kullanılacak enstrümanlar;

- Tek Pazar
- AB bütçesi (bölgesel kalkınma, sosyal ve uyum fonları)
- Dış politika araçları

olmak üzere 3 başlık altında toplanmaktadır (European Union, 2011b).

Avrupa 2020 Stratejisi ile belirlenen hedefler gerçekleştirilebilir hedefler midir? Eurobarometer'in, Mart 2012 tarihinde açıkladığı ve Avrupa 2020 Stratejisi'ne ilişkin olarak 2011 sonbahar döneminde gerçekleştirdiği anketin sonuçları uyarınca; Avrupa vatandaşlarının çoğunluğu, Avrupa 2020 Stratejisi hedeflerini gerçekçi ve ulaşılabilir bulmakta ve Strateji kapsamında tespit edilen öncelikleri de desteklemektedir (Standard Eurobarometer 76, Europe 2020). Ancak, Komisyon tarafından 23 Kasım 2011 tarihinde, 2012 Yıllık Büyüme Değerlendirmesi ile birlikte açıklanan Avrupa 2020 Stratejisi İlerleme Raporu'nda üye devletlerin Avrupa 2020 Stratejisi hedeflerine yönelik ilerleyişi hayal kırıcı bulunmakta ve üye devletlerin ulusal hedeflerinin Strateji'nin hedeflerine ulaşılması için yeterli olmadığına altı çizilmektedir (European Commission, 2011b). Komisyon'un Raporu, Avrupa 2020 Stratejisi hedeflerinin şimdilik ulaşılabilir olmadığı izlenimi yaratması açısından önem taşımaktadır.

Altılı Paket

Altılı Paket (Six-Pack) olarak bilinen beş tüzük ve bir direktiften oluşan kurallar seti 13 Aralık 2011 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, Paket ile üye devletlerin mali durumu ve makroekonomik koşullarının ulus üstü düzeyde gözetiminin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

Altılı Paket ile üye devletler için "harcama kuralı" getirilmiş olup; "harcama kuralı" harcamalardaki artışın potansiyel büyüme oranını geçmemesini gerektirmektedir. Üye devletin bütçe açığının GSYH'ya oranı referans değer olan %3'ün altında olsa dahi, kamu borcunun GSYH'ya oranı referans değer olan % 60'ı aşması halinde, aşırı bütçe açığı prosedürü uygulanacaktır; bu sayede etkinliği tartışılmakta olan İstikrar ve Büyüme Pakti'nin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Altılı Paket'te aşırı bütçe açığı prosedürünün uygulanabilmesi için "ters nitelikli çoğunluk oylaması" öngörülmektedir; dolayısıyla kurallara riayet etmeyen üye devletler için Komisyon'un yaptırım uygulanmasına ilişkin önerisi Konsey tarafından nitelikli çoğunlukla alınan karar ile reddedilmemiş ise, Komisyon'un önerisi kabul edilmiş sayılacaktır

(European Union, 2011d). Böylelikle aşırı bütçe açığı prosedürü kapsamında otomatik yaptırım mekanizması oluşturulmuş olmaktadır.

Diğer taraftan, Altılı Paket ile üye devletlerin makroekonomik koşullarının Komisyon tarafından izlenmesi suretiyle, riskli ekonomik gelişmelerin tespit edilmesi ve gecikmeksizin düzeltilmesi amacıyla aşırı dengesizlik prosedürü düzenlenmiştir. Aşırı dengesizlik prosedürü, Komisyon'un üye devletlerin ekonomilerine ilişkin değerlendirmesi temelinde başlatılmaktadır; Komisyon herhangi bir üye devlette makroekonomik dengesizliğin mevcut olduğunu ya da olabileceğini düşündüğünde, ilgili üye devlete dengesizliğin oluşmasını önlemesi ya da mevcut dengesizliği düzeltmesi için öneride bulunacaktır. Makroekonomik dengesizlik şiddetli ya da Ekonomik ve Parasal Birliğin işleyişini tehlikeye atabilecek nitelikte ise, ilgili devletin aşırı dengesizlik prosedürüne konu olması için Komisyon Konsey'e tavsiyede bulunabilecektir. Komisyon'un tavsiyesi Konsey tarafından kabul edilirse, hakkında aşırı dengesizlik prosedürü başlatılan devlet ekonomik dengesizliklerin giderilmesi amacıyla alacağı önlemleri içeren düzeltici eylem planını Konsey'e sunmakla yükümlüdür. Düzeltici önlemleri almakta başarısız olan devlet, maddi yaptırımlara maruz kalabilecektir (European Union, 2012).

İkili Paket

İki tüzükten oluştuğu için İkili Paket (Two-Pack) olarak adlandırılan ve 13 Haziran 2012 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nun resmi desteğini alan düzenleme AB'nin tümü için değil, sadece Avro alanı ülkelerine yöneliktir (European Commission, 2012b).

İkili Paket ile öngörülen amaç, Avro alanı ülkelerinin bütçe yasa tasarılarının değerlendirilmesi, aşırı bütçe açıklarının mevcudiyeti halinde giderilmesinin sağlanması ve mali zorluklarla karşılaşan Avro alanı ülkeleri için güçlendirilmiş gözetim mekanizmasının uygulanmasıdır. Bu amaçla;

- Avro alanı ülkeleri, ortak bir bütçe zaman çizelgesi uyarınca, bütçe yasa tasarılarını her yıl 15 Ekim'den önce Komisyon'a ve Avrogrup'a ileteceklerdir.
- Komisyon, Avro alanı ülkelerinin bütçe yasa tasarılarının İstikrar ve Büyüme Paketi ile Avrupa Dönemi kapsamında yapılan tavsiyelere uygun olup olmadığını değerlendirecektir. Komisyon, ciddi bir uyumsuzluk tespit ederse, bütçe yasa tasarısının gözden geçirilmesini isteyebilecektir.
- Ciddi ekonomik sorunlar yaşayan ya da risk altında bulunan Avro alanı üyeleri, güçlendirilmiş gözetime tabi tutulacak, bu durumda ilgili devlete ihtiyati nitelikte mali yardım sağlanabilecektir.

İkili Paket, yürürlüğe girmesi halinde Avro alanı ülkelerinin bütçe yasa tasarılarını Komisyon'a göndermelerini gerektirmesi ve Komisyon'un ulusal bütçe yasa tasarıları üzerinde değişiklik isteyebilmesine imkân tanınması nedeniyle, Avrupa Dönemi'ne yöneltilen eleştirilere benzer eleştirileri üzerine çekecektir. Zira Komisyon'un Avro alanına dahil üye devletlerin bütçe yasa tasarılarında değişiklik isteyebilmesi, ulusal hükümetlerin ve bütçe yasa tasarılarını onaylayacak olan ulusal parlamentoların ulusal bütçeleri üzerindeki yetkilerinin kısıtlanabileceği yönünde kaygılar oluşturmaktadır.

Mali Antlaşma

Birliğe üye devletlerde mali disiplinin güçlendirilmesi ve daha etkin bir yaptırım mekanizması oluşturulması amacıyla, Birlik çerçevesi dışında uluslararası bir antlaşma niteliğindeki Mali Antlaşma 2 Mart 2012 tarihinde Birleşik Krallık ve Çek Cumhuriyeti hariç 25 üye devlet tarafından imzalanmıştır. Mali Antlaşma'nın Avro alanına dahil 12 devlet tarafından onaylanması halinde yürürlüğe girmesi öngörülmektedir. Ancak Fransa'da cumhurbaşkanlığı seçimini kazanan Hollande'nin seçim kampanyası esnasında Mali Antlaşma'yı tekrar müzakereye açma yönündeki söylemleri (BBC, 2012), ayrıca Almanya'da siyasi parti liderlerinin Antlaşma üzerinde görüş ayrılıkları yaşamakta olması Antlaşma'nın onay sürecinin tamamlanamayacağı yönündeki kaygıları artırmaktadır.

Avrupa Birliği hukukunun bir parçası olmayan Mali Antlaşma, antlaşmaya taraf devletlerin denk bütçe kuralını, mali antlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içinde, tercihen anayasal düzeyde, ulusal hukuk sistemlerine aktarmasını gerektirmektedir. Denk bütçe kuralını, öngörülen süre içinde ulusal hukuk sistemlerine aktarmayan devletler Adalet Divanı'nın yargı yetkisine maruz kalacak; Adalet Divanı'nın ilgili devlete yönelik bağlayıcı kararı uygulanmaz ise, üye devlete GSYH'nin % 0.1'ine kadar para cezası verilebilecektir. Anılan para cezası, ilgili üye devlet Avro alanında ise Avrupa İstikrar Mekanizmasına, devlet Avro alanı dışında ise AB bütçesine aktarılacaktır.

Diğer taraftan Antlaşma ile aşırı bütçe açığı prosedüründe, "ters nitelikli çoğunluk oylaması" öngörülmektedir. Dolayısıyla, Komisyon'un tavsiyeleri, Konsey'de nitelikli çoğunlukla reddedilmediği müddetçe kabul edilmiş sayılacağından (Press Releases, 2012), Altılı Paket'te olduğu gibi otomatik yaptırım mekanizması oluşturulmuştur.

Birlik hukukunun parçası olan "Altılı Paket" ile Birlik çerçevesi dışında akdedilen Mali Antlaşma'nın, üye devletlerde mali disiplinin sağlanması amacıyla birbirlerine paralellik arz eden düzenlemeler olduğu görülmektedir. Mali konsolidasyon merkezli anılan düzenlemeler, bütçe açıklarının ve kamu borçlarının ekonomik krizin nedenleri değil sonuçları

olduğu argümanı kapsamında ve ayrıca kamu maliyesinin gelir yönünü göz ardı ederek sadece harcama yönünde yoğunlaştığı gerekçeleriyle eleştirilere maruz kalmaktadır (Watt, 2010). Diğer taraftan üye devletlerde mali disiplinin sağlanmasında Altılı Paket ve Mali Antlaşma'nın hangisinin daha etkin olabileceği hususunda ilginç bir tartışma başlamıştır (Dullien,2012). Altılı Paket'in yürürlüğe girmiş olduğu ve Mali Antlaşma'nın onay sürecinin de pürüzsüz tamamlanamayacağına ilişkin belirtilerin mevcut olması nedeniyle, Birliğe üye devletlerde mali disiplinin sağlanması yönünde beklentiler şimdilik Altılı Paket üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Avrupa İstikrar Mekanizması

AB'de etkili kriz önleyici mekanizmalar geliştirilmiş olsa dahi, kriz riskinin tamamıyla yok edilemeyeceği gerekçesiyle, kriz sonrası başvurulacak mekanizmaların da oluşturulması gerektiği yönündeki görüşlerin ışığında, 16-17 Aralık 2010 tarihinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi toplantısında, sürekli nitelikte Avrupa İstikrar Mekanizmasının oluşturulması kararlaştırılmıştır.

24-25 Mart 2011 tarihlerinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi toplantısında, sürekli bir kriz mekanizmasının oluşturulması amacıyla AB'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 136. maddesinde değişiklik yapılmasına karar verilmiş ve maddeye para birimi Avro olan üye devletlerin istikrar mekanizması oluşturmasına ve anılan mekanizma kapsamında sağlanacak mali yardımın sıkı koşulluluk prensibine tabi olacağına ilişkin paragraf eklenmiştir.

Konsey'in anılan kararı sonrası Avro alanını oluşturan 17 üye devletin maliye bakanları, 11 Temmuz 2011 tarihinde Avrupa İstikrar Mekanizmasını kuran Antlaşmayı imzalamışlardır. Avrupa İstikrar Mekanizmasının özellikleri Tablo 2'de gösterilmektedir.

Avrupa İstikrar Mekanizması aracılığıyla Komisyon ve IMF'in Avrupa Merkez Bankası ile irtibat halinde gerçekleştireceği borç sürdürülebilirlik analizinde, herhangi bir Avro alanı ülkesinde likidite problemi ya da ödeme güçlüğü olduğu tespit edilirse ilgili devlete destek sağlanabilecektir.

Tablo3.2. Avrupa İstikrar Mekanizması

	Avrupa İstikrar Mekanizması
Yasal/kurumsal form	Hükümetler arası organizasyon
Sermaye yapısı	80 milyar Avro ödenmiş sermaye ve 620 milyar Avro çağrılabilir sermaye
Borç verme kapasitesi	500 milyar Avro
Enstrümanlar	Krediler, birincil piyasada tahvil alımları
Süre	Temmuz 2013'den itibaren kalıcı bir mekanizma
Avrupa Merkez Bankası katılımı	Borç sürdürülebilirliğinin analizine, program tasarımı ve izlemeye katılım
Ana karar alma	Avrogrup/Avrupa İstikrar Mekanizması Yönetim Kurulu,

organları	Direktörler Kurulu
Yasal temel	Antlaşma'nın 136. maddesinde yapılan değişikliğe istinaden hükümetler arası antlaşma
FinansmanKoşulluluk	Avrupa Konseyi Kararı (ileride alınacak)

Kaynak: European Central Bank (2011), The European Stability Mechanism, Montly Bulletin.

Krizin etkisiyle alınan önlemlere ilişkin olarak önemli bir hususun altının çizilmesi gerekmektedir; zira krizin ulus üstü kaynaklı nedeni, ulusal ekonomi politikaları arasında koordinasyonun ve üye devletlerde mali disiplinin sağlanması amacıyla ulus üstü düzeyde gerekli düzenlemelerin mevcut olmaması değil, mevcut koordinasyon araçların etkin kullanılmaması ve mali disiplini sağlamaya yönelik kuralların etkili şekilde uygulanmamasıdır. Avrupa Komisyonu Başkanı Barroso'nun ifadesiyle, üye devletlerin ekonomi politikalarının koordinasyonu için Birliğin birkaç enstrümanı olsa da, yaşanan kriz söz konusu enstrümanların etkin kullanılmadığını ve mevcut yönetim sisteminde bazı boşluklar olduğunu kanıtlamıştır (European Union, 2010). Dolayısıyla, revizyona tabi tutulmakta olan Birlik ekonomi yönetiminin başarısı, yeni düzenlemelerin yapılması ya da yeni önlemlerin alınmasından çok, yeni düzenlemelerin ve alınan yeni önlemlerin etkili sonuçlar verebilmesine bağlıdır. Bu nedenle, krizle mücadele sürecinde alınan ve yukarıda kısaca özetlenen önlemlerin ve düzenlemelerin başarısı hakkında yorum yapabilmek için henüz erkendir.

Kaynakça

Ait-Sahalia Y., J. Andritzky, A. Jobst, S. Nowakand N. Tamirisa (2010), "Market Response to Policy Initiatives During the Global Financial Crisis", NBER Working Paper, 15809.

Artus P., J.P Betbèze, C. de Boissieuand G. Capelle-Blancard (2008), "La Crise des Subprimes", CAE Report, 78.

Bénassy-Quéré A., B. Coeuré, P. Jacquetand J. Pisani-Ferry (2009), "The Crisis: Policy Lessons and Policy Challenges", CEPII Working Paper, 2009-28.

Blanchard O. (2009), "TheCrisis: Basic Mechanisms, and Appropriate Policies", IMF WorkingPaper, 09-80.

BBC, (2012) *France Election: Holande threatens to veto fiscal pact*, <http://www.bbc.co.uk> (Erişim:18 Nisan 2012)

Dullien, S. (2012), *Reinventing Europe: Explaining the Fiscal Compact*, European Council on Foreign Relations, <http://ecfr.eu>, (Erişim:12 Haziran 2012)

European Central Bank (2011), *The European Stability Mechanism*, Montly Bulletin.

European Commission (2009), *"Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses"*, The European Economy Series, 7.

European Commission (2011a), *The 2012 Annual Growth Survey: Frequently Asked Questions*, Brussels.

European Commission (2011b), *Progress Report on the Europe 2020 Strategy to the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions, Annual Growth Survey 2012*, Brussels, COM(2011) 815 final.

European Commission (2012b), *Six-pack? Two-pack? Fiscal Compact? A Short guide to the new EU fiscal governance*, <http://ec.europa.eu>, (Erişim:14 Temmuz 2011)

European Union (2010), *EU economic governance: the Commission proposes a reinforced macro-economic, budgetary and structural surveillance*, IP/10/859, Brussels

European Union (2011a), *European Semester: a new architecture for the new EU economic governance*, Brussels, <http://europa.eu>, (Erişim:14 Temmuz 2011)

European Union (2011b), *Existing tools for boosting growth and jobs*, <http://ec.europa.eu>, (Erişim: 14 Temmuz 2011)

European Union (2011c), *The European Semester: Who does what and when?*, <http://europa.eu>, (Erişim: 1 Ağustos 2011)

European Union (2011d), *EU Economic Governance "Six-Pack" enters into force*, MEMO/11/898, Brussels

European Union (2012), *First Alert Mechanism Report on macroeconomic imbalances in Member States*, MEMO/12/104, Brussels

Eurostat (2012), *Real GDP growth rate volume*, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, (Erişim: 12 Haziran 2012)

Press Releases (2010), *Europe 2020: Commission proposes new economic strategy in Europe*, Brussels.

Press Releases (2012), *Agreement on strengthening fiscal discipline and convergence*, Brussels.

Standard Eurobarometer 76 Europe 2020, Autumn 2011.

Watt, A. (2010), *European Economic Governance: What Reforms Are To Be Expected And What Are Needed?*, European Alternatives, www.euroalter.com, (Erişim:12 Haziran 2012)

4. Krizin Türkiye'ye Yansıması

Güray Vural

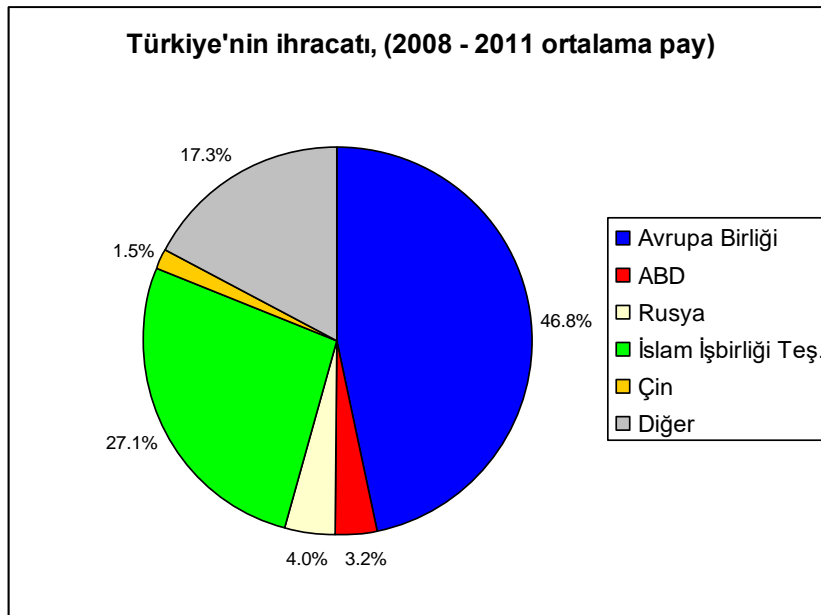
Avrupa Krizi ve Türkiye

Avrupa Birliği (AB) ve Türkiye arasındaki ekonomik bütünleşme hâlihazırda oldukça ileri bir seviyededir. AB ve Türkiye arasındaki dış ticaret hacmi 2011 yılında 110 milyar Euro'ya ulaşmıştır. AB Türkiye'nin bir numaralı ticaret ortağı ve önde gelen ihracat pazarıdır. 2008 – 2011 döneminde Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımların dörtte üçü AB kaynaklı olmuştur. Türkiye, sunduğu yatırım olanakları ile pek çok AB şirketinin üretim ve lojistik zincirlerinde giderek daha fazla yer almaktadır. Türkiye'nin düşük iç tasarruf seviyesi ve ekonomik faaliyetlerin dış finansmana bağımlılığı, ekonominin AB krizi gibi dışsal şoklara kırılganlığını artırmaktadır. Türkiye AB üyeliği sürecinde katılım müzakereleri yürüten bir aday ülke konumundadır. Tüm bu etmenler, Türkiye'nin AB'de yaşanan krizden kendini soyutlamasının mümkün olmadığını göstermektedir. Aksine, Türkiye krizden en fazla etkilenen ve ileride de etkilenecek ülkelerden birisi olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu bölümde, AB krizinin Türkiye'ye etkileri dış ticaret, kredi ve yatırım kanalları boyutu ve Türkiye'nin AB üyelik perspektifi açısından ele alınacaktır.

Dış Ticaret Kanalı

Grafik 4.1. Türkiye'nin ihracatı (2008 – 2011 ortalama pay)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

AB Türkiye'nin bir numaralı ticaret ortağı olup, AB'nin Türkiye'nin toplam ticaretindeki payı 2008 – 2011 döneminde ortalama % 41,6 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2011 yılında karşılıklı ticaret hacmi 110 milyar Euro gibi rekor bir seviyeye ulaşmıştır. Türkiye toplam ihracatının yarıya yakınına açık arayla bir numaralı pazarı olan AB'ne gerçekleştirmektedir. AB'nin dört büyük ekonomisi Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya Türkiye'nin önde gelen ihracat pazarlarıdır.

AB'nin Türkiye'nin ihracatındaki ağırlığı nedeni ile ülkenin ihracat performansı AB üyelerindeki talep koşulları ile doğrudan ilgilidir. AB üyelerinde yaşanan ekonomik yavaşlama ve durgunluk Türk ihracatçıları ve üreticilerini pazar daralması şeklinde olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye pazar çeşitliliğini artırma yönünde yoğun çaba göstermekle beraber, üçüncü ülkelerin AB'de yaşanan pazar kayıpların tam olarak ikame etmesi orta vadede mümkün görülmemektedir. Kuzey Afrika ve Ortadoğu pazarlarında politik ve ekonomik istikrarın henüz sağlanamamış olması bu ülkelerin ihracat pazarı olarak potansiyelini sınırlamaktadır. Ayrıca bu ülkelerde talep gören ürünler ile (örneğin inşaat malzemeleri, temel gıda, ev eşyaları) ile AB tüketicileri tarafından talep edilen ürünler (otomotiv, petro-kimya, makine, elektrikli ev aletleri) gerek mal grubu gerekse katma değer açısından farklı özelliklerde olabilmektedir. Diğer muhtemel piyasalar olan Çin, Hindistan, Uzak Doğu ve ABD'de de ise Türkiye'nin ihracat performansı rekabetçilik eksiklikleri nedenleri ile henüz arzu edilen düzeyde değildir.

Tablo 4.1. Türkiye'nin Önde Gelen İhracat Pazarları, Toplam İçinde Pay, %

İhracat içinde pay	2008	2009	2010	2011	Ortalama
Avrupa Birliği	48.0%	46.0%	46.3%	46.2%	46.8%
ABD	3.3%	3.2%	3.3%	3.4%	3.2%
Rusya	4.9%	3.1%	4.1%	4.4%	4.0%
İslam İşbirliği Teşkilatı	24.7%	28.0%	28.5%	27.7%	27.1%
Çin	1.1%	1.6%	2.0%	1.8%	1.5%
Diğer	18.0%	18.1%	15.9%	16.4%	17.3%

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Sonuç olarak, AB krizi Türkiye'nin ihracat performansını ciddi ölçüde ve olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye'nin ülkenin iç-dış talep koşullarını dengeleme ve dış ticaret açığını küçültme yönündeki çabaları 2012 yılında yavaş yavaş meyvelerini vermeye başlamıştır. Ancak üçüncü ülkelere yapılan ihracatın artmasına rağmen, AB'ye yapılan ihracatın durağan kalması ve zaman zaman azalıyor olması Türkiye'nin dış ticaret dengesizliğindeki düzeltmenin arzu edilen hızda olmasını engellemektedir.

Kredi Kanalı

Türkiye’de yurtiçi tasarruflar düşüktür ve azalma eğilimi göstermektedir.⁶ Düşük yurtiçi tasarruflar ülkenin dış finansmana bağımlılığını artırmakta, cari işlemler açığını genişletmektedir. Dış finansmana bağımlılık ülkenin sürdürülebilir ve yüksek ekonomik büyüme sağlamasını engellemekte, dış finansmana erişimde sorunlar yaşandığında ekonomik aktivite hızla zayıflamaktadır. Türkiye ekonomisi küresel krizin etkisi ile finansman olanaklarının aniden kısıtlandığı 2009 yılında %4,8 oranında küçülmüştür – ki bu aynı dönemde pek çok AB üyesinin gösterdiği büyüme performansından daha kötüdür. İzleyen dönemde küresel likiditenin bolluğu ülkeye kısa vadeli sermaye girişlerini hızlandırmıştır. Türkiye’nin sermaye yapısı olarak güçlü ve etkin çalışan banka sistemi hızlı kredi genişlemesiyle güçlü iç talebi desteklemiş, 2010 ve 2011 yıllarında % 9,2 ve % 8,5 gibi yüksek oranlarda büyüme performansının yakalanmasını sağlamıştır. Diğer yandan, Türk bankalarının sağladığı yurtdışı finansmanın dörtte üçü AB kaynaklıdır.⁷Bu durum, AB’de kredi sisteminin işleyişinde yaşanan sorunların Türkiye’de de hissedilmesine yol açmaktadır. Krizin etkisi ile bankaların ve banka-dışı reel sektörün özellikle uzun vadeli ve uygun koşullu yurtdışı finansmana erişimde zorluk yaşadıkları bilinmektedir. Proje finansmanına erişimde yaşanan güçlükler pek çok özelleştirme ihalesinin (elektrik, doğal gaz dağıtım) 2010-2011 döneminde başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açmıştır. AB bankalarının sermaye yeterliliğini güçlendirme yönündeki çabaları bu bankaların Türkiye’ye sağladıkları kredileri ve dolayısı ile Türk bankalarının kredi sağlama kapasitelerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, özellikle KOBİ’lerin finansmana erişimde daha dezavantajlı oldukları görülmektedir. Bu kesimin toplam banka kredilerinden aldığı pay 2007’de % 26,7 seviyesinden 2009 yılında % 21,4’e düşmüş, halen kriz öncesi seviyesine ulaşamamıştır (2011’de % 24). Türkiye’nin orta ve doğu Avrupa ülkelerine göre kriz döneminde bir avantajı bankacılık sisteminde yabancı sahiplik oranının halen göreceli olarak düşük olmasıdır (Eylül 2011 itibari ile % 21,9). Yabancı bankaların Türkiye’deki iştirak ve bağlı ortaklıklarının finansman açısından ana ortaklarına ihtiyaç duymamaları ve yüksek sermaye yeterlilik oranlarına sahip olmaları AB krizinden olumsuz etkilenmelerini sınırlamıştır. Kriz sektörde bazı el değiştirmeleri beraberinde getirmiş, gerek ABD (GE, Citibank) gerekse AB menşeli bazı gruplar (Dexia, BCP Millenium, EFG) yerlerini başka oyunculara bırakmıştır. Genel olarak kredi kanalı, krizin Türkiye’yi en fazla etkileme potansiyeli taşıyan ayağı olarak ön plana çıkmaktadır.

Yatırım Kanalı

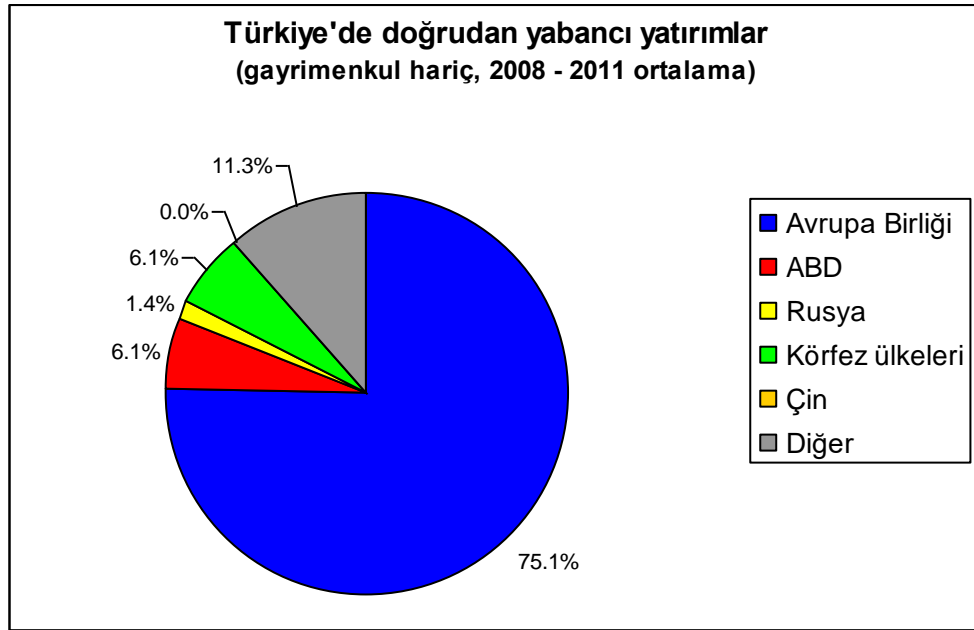
Türkiye’nin dış finansmana bağımlılığı, AB krizinin ülke ekonomisine yatırım kanalı yolu ile olan etkisini de artırmaktadır. Doğrudan yabancı

⁶ “Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği: Yurtiçi tasarrufların rolü”. Dünya Bankası. Aralık 2011

⁷ “The impact of European Bank deleveraging – Avrupa bankalarında kredi daralmasının etkisi”. Türkiye Ekonomi Bankası. “4 Ocak 2012.

yatırımlar (DYY) kısa vadeli sermaye hareketlerine göre genelde daha istikrarlı ve uzun vadede ekonomiye katkısı daha yüksek bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımların dörtte üç gibi çok önemli bir oranı AB kaynaklıdır (2008 – 2011). Gerek Körfez ülkeleri gerekse ABD ve Rusya kaynaklı yatırımlar çok daha düşük seviyede olup, Türkiye henüz Çin için bir yatırım ülkesi konumunda değildir.

Grafik 4.2. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Kaynak Ülkelerin Payları, 2008 – 2011

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

AB'de yaşanan ekonomik kriz bu ülkelerin dış yatırım olanaklarını kısıtlamakta, dolayısı ile Türkiye'ye gelebilecek yabancı sermaye potansiyelini de olumsuz etkilemektedir. Nitekim net doğrudan yatırımlar 2012 yılı Ocak – Nisan döneminde 2011'in aynı dönemine göre % 69 oranında azalma göstermiştir. Benzer bir gerileme aynı dönemde banka ve banka-dışı reel sektörün dışarıdan sağladığı uzun vadeli kredilerde de görülmektedir. Yakın dönemde kısa vadeli portföy yatırımları ve kaynağı belirsiz döviz girişleri (net hata - noksan) cari açığın finansmanını sağlayan ana kalemler olmuştur. Türkiye ekonomisine kaynağı belirsiz döviz girişi son dört yılda (Mayıs 2008 – Nisan 2012) 25,2 milyar dolar gibi rekor bir seviyeye ulaşmıştır. Gerek net hata - noksan kaleminde izlenen girişler, gerekse kısa vadeli sermaye hareketleri doğaları gereği geçici mahiyettedir. "Sıcak para" tabir edilen bu tür sermaye hareketlerinin, ağırlıklı oranda AB kaynaklı olan doğrudan yatırımlar ve uzun vadeli kredilerdeki azalmayı güvenilir bir şekilde ikame etmesi mümkün görülmemektedir. Dolayısı ile AB'de yaşanan krizin yatırım kanalı üzerinden Türkiye'yi olumsuz olarak etkilediği gözlemlenmektedir.

Türkiye'nin AB Perspektifi

Türkiye AB ile üyelik müzakerelerine 2005 yılında başlamıştır. Haziran 2010 tarihinden günümüze yeni bir müzakere başlığının görüşmemeye açılmaması nedeni ile süreçte bir durgunluk yaşanmaktadır. Şu ana kadar 33 müzakere başlığından sadece 13'ü açılmış olup, bu başlıklardan sadece bir tanesi (Bilim ve araştırma) geçici olarak kapatılmıştır⁸. Avrupa Konseyi Aralık 2006 tarihinde Türkiye Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Katma Protokolü uygulayana (bir diğer deyişle bu ülke üzerinden gelen taşıtlara liman ve havalimanlarını açana) kadar 8 başlığı müzakereye açmayacağını duyurmuştur. Ek olarak, Kıbrıs Cumhuriyeti 6 ve Fransa 5 başlıkta (biri ortak, Ortak Tarım Politikası) müzakerelerin başlatılmamasına tek taraflı olarak karar vermiştir. Müzakere sürecinde her başlığın açılış ve kapanışı üye devletlerin oybirliği ile onayına tabiidir.

Zaman zaman muhtelif kaynaklar AB ekonomik krizini Türkiye'nin üyeliği için bir engel olarak değerlendirmektedir. Esasında üyelik müzakereleri kriz öncesinde yavaşlamaya başlamıştır ve süreç krizden bağımsız olarak durgunluk dönemine girmiştir. Türkiye'nin üyeliğine karşı ileri sürülen argümanların genelde siyasi ağırlıklı olduğu görülmektedir. Düşük kamu borcu, mali disiplini, sermaye yeterliliği yüksek bankacılık sektörü ve son iki yılda yakaladığı yüksek ekonomik büyüme grafiği ile Türkiye'nin üyeliğine iktisadi nedenlerle karşı çıkıldığına fazla rastlanılmamaktadır. Diğer yandan, AB krizinin üyeliğin çekiciliğini azalttığı yönündeki görüşlerin de iktisadi temeli pek güçlü değildir. Büyüme oranı temel itibari ile bir amaç değil, toplum refahını artırma amacına yönelik bir araç olarak kabul edilmektedir. AB'de yaşanan krize rağmen Türkiye'nin kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsılası (satın alma gücü paritesi ile) halen topluluğun yarısı düzeyindedir. Benzer şekilde Türkiye eğitim düzeyi, istihdam oranı, iş gücüne katılım oranı gibi temel istatistiklerde ve örneğin ulaşım altyapısında AB ortalamasının gerisindedir. Benzer bir durum ortalamaların üzerinde olan gelir dağılımı eşitsizliği, bölgeler arası gelişme farklılıkları ve cinsiyet eşitsizliği alanlarında kendisini göstermektedir. Dolayısı ile AB hâlihazırda ulaşılmış olduğu kalkınma ve refah seviyesi ile Türkiye için halen bir çekim merkezi olma özelliğini sürdürmektedir.

Krizin Türkiye'nin AB üyelik sürecine olumlu katkıları olması da muhtemeldir. Türkiye'nin üyeliğine olan direncin AB'de özellikle sağ eğilimli partilerden ve liderlerinden geldiği bilinmektedir. Derinleşen krizin AB'de işsizlik ve ekonomik eşitsizlikleri artırması ve alınan önlemlerin yetersiz kalmasının mevcut hükümetlerin değişimini hızlandırdığı gözlemlenmektedir. Özellikle AB bütünleşme sürecinin merkezinde bulunan Fransa ve Almanya'da merkez-sağ partilerin iktidardan uzaklaşmaları – kesin olmamakla beraber - bu ülkelerden kaynaklanan direnci azaltabilecektir.

⁸Türkiye ile aynı dönemde üyelik müzakerelerine başlayan Hırvatistan Temmuz 2011 tarihinde bu süreci başarı ile tamamlamıştır.

Öte yandan, şiddetli ekonomik krizlerin aşırı siyasi akımları güçlendirdiği, yabancı düşmanlığının artmasına yol açtığı bilinen bir vakıadır. Yakın zamanda gerçekleşen Fransa ve Yunanistan seçimlerinde aşırı sağın güçlenmesi, Macaristan'da izlenen bazı anti-demokratik uygulamalar AB'nin genel olarak genişlemeye bakışını negatif yönde de etkileyebilecektir. Para birliğinin olası bir çöküşü durumunda ise genişlemenin ve Türkiye'nin üyeliğinin daha uzun süre sürüncemede kalması beklenebilir.

5. Krizden Çıkış Senaryoları

Muhsin Kar

Dünya ekonomisinin en önemli ağırlık merkezlerinden biri olan Avrupa'daki borç krizi küresel ekonomiyi tehdit etmeye ve en büyük risk unsuru olmaya devam etmektedir. Avrupa'nın temel makroekonomik büyüklüklerine bir bütün olarak bakıldığında önemli bir problemin olmadığı görülebilir. AB'nin bir bütün olarak cari açık sorunu bulunmamaktadır. Amerika ve İngiltere gibi cari açık veren büyük ekonomilerden daha iyi durumdadır. Mali denge açısından da aynı durum söz konusudur. Avro alanı'nın bütçe açıklarının GSYH'ya oranı %4 civarında olup, bu değer Amerika'nın %10'luk durumuna göre daha iyi bir durumu göstermektedir. Benzer şekilde, enflasyon Amerika ve İngiltere'den daha düşük durumda olup, ücretler baskı altında olduğundan yükselmesi de beklenmemektedir. Son olarak, üzerine çok konuşulan büyüme hızı konusunda da Avrupa'nın performansı Amerika'nın çokta gerisinde değildir. Eğer durum böyle ise, sorun nedir ve nereden kaynaklanmaktadır?

Sorun tasarrufların ve yatırımların AB içinde dağılımı ile yakından ilgilidir. Avro alanı tasarruflarının miktarı ülkelerin ihtiyacı olan finansman için yeterlidir. Sorun tasarrufların Birlik içinde bir ülkeden diğerine gitmemesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle 2002'de Avro'ya geçişle birlikte reel ücretleri baskı altında tutan, verimliliğini ücret artışlarının üstünde gerçekleştiren ve rekabetçiliklerini artıran Almanya gibi ülkeler, cari fazla verirken; ücretlerin verimlilikten daha fazla arttığı, kamu harcamalarının vergiler yerine borçlanma ile karşılandığı Yunanistan gibi ülkeler ise, cari açık vermektedirler. Problem cari fazlası olan kuzey ülkelerin cari açık problemi yaşayan güney ülkelerini finanse etmemelerinden kaynaklanmaktadır.

Avrupalı liderler ise, sorunu çözmekten ziyade, aldıkları önlemlerle sorunu daha da içinden çıkılmaz hale getirmektedirler. Bu yavaşlığın, kararsızlığın ve yetersizliğin arka planında ise, krizden çıkış senaryolarının yükünün hangi ülke tarafından üstlenileceği veya paylaşılacağı tartışması yatmaktadır. Peki muhtemel krizden çıkış senaryoları nelerdir?

Yapısal Reformların Gerçekleştirilmesi

Birinci seçenek, çevrede (periphery) yer alan ülkelerin rekabetçiliklerini yeniden kazanacak şekilde kemer sıkarak ve yapısal reformları gerçekleştirerek büyümeye başlamalarının sağlanmasıdır. Böylesi bir politika seçeneği, Avrupa Merkez Bankası'nın (ABM), Amerika'daki FED benzeri, bir miktarsal genişlemeye (quantitative easing) gitmesi ve zor durumda olan ekonomilere en son borç verme mercii olarak sınırsız likidite sağlaması, cari açıkları kapatacak şekilde Avro'nun hızla değer kaybetmesi

ve çevre kemer sıkmaya zorlanırken merkezinde mali canlanmanın uygulamaya konulması anlamına gelir. Bu politika seçeneğine, Almanya ve Avrupa Merkez Bankası, başta Almanya olmak üzere diğer merkez ülkelerde enflasyonu hızlandırabileceği endişesi ile karşı çıkmaktadırlar.

Mali Disiplinin Daraltıcı Etkisi

Almanya ve AMB, birinci seçenek yerine, kemer sıkma ve yapısal reformlarla verimliliği artırma ve emeğin birim maliyetini düşürme ve böylelikle reel değer kaybetme (real depreciation) ile rekabetçiliği sağlamak gerektiğini öneriyor. Bu ikinci seçenekte birçok sorunu içinde barındırmaktadır. Özellikle kamu gelir gider dengesini sağlamaya yönelik mali disiplin (kemer sıkma), kısa dönemde daha fazla daralma anlamına gelir. Yapısal reformların etkisini gösterip verimlilik artışı ve büyümeye katkı yapabilmesi zamanla ortaya çıkmaktadır. Kemer sıkma ve yapısal form paketleri, Yunanistan örneğinde olduğu gibi işçilerin çıkarılmasını, sübvansiyonların askıya alınmasıyla verimsiz işletmelerin kapanmasını ve yatırım ortamının iyileştirilmesini içerir.

Bu tür uygulamalar ise zaten özünde daraltıcı bir niteliktedir. Dış dengeyi sağlamak için gerekli olduğu ifade edilen bu tür kemer sıkma ve yapısal reformlar ile rekabetçi hale gelinemez ise, büyüme olmadığından makro göstergeler daha da kötüleşecektir. Nitekim eğer, ekonomik büyüme olmaz ise, bütçe açığının ve borçların GSYH'ya oranları artacaktır. Yakın gelecekte ekonomik büyüme sağlayarak düze çıkmayı öngörmeyen bir program, geniş toplumsal kesimler tarafından da direnç ile karşılaşacağından, böylesi bir programı uygulamak demokratik bir ülkede siyaseten de sürdürülebilir olmayacaktır. Böylesi bir seçenek eninde sonunda bu ülkelerin iflasına yol açacaktır.

Avro'dan Ayrılma Seçeneği

Üçüncü seçenek, borçluluk oranları artan, dış dengesi kötüleşen ve dolayısıyla makroekonomik dengesi bozulan ve ayrıca Birlik tarafından belirlenen kuralları sağlayamayan ülkelerin batmasına ve Avro'dan (Para Birliğinden) ayrılmasına izin verilmesidir. Avro'dan çıkan ülkeler kendi paralarının devalüasyonuna izin vererek rekabetçi hale gelebilir ve böylelikle büyümeyi tekrar sağlayabilirler. Ancak Avro üyesi bir ülkenin iflasına böylesi bir yöntemle izin verilmesi durumunda; iflas, Birlik dışına çıkan bu ülkelerle sınırlı kalmayabilir. Çünkü Avro alanında ve daha geniş bir açıdan Avrupa Birliği alanında borçlanmanın yarattığı karşılıklı bir bağımlılık söz konusudur. Örneğin, Yunanistan'a borç verenler, başta Alman ve Fransız bankalarıdır. İngiliz bankalarını ve Yunan bonolarını ellerinde tutan diğer güneydoğu Avrupa ülkeleri de dikkate alındığında

bağımlılığın boyutu daha kolay anlaşılabilir. Aynı durum borçluluk miktarı ve oranları yüksek diğer ülkeler içinde aynı şekildedir. Dolayısıyla düzensiz bir ayrılma (disorderly breake-up), Birlik için domino etkisi yapabilir ve Birlik geneli için tahmin edilenden daha yıkıcı sonuçlar ortaya çıkabilir.

Mali Transferler Mekanizması

Avro'dan düzensiz çıkışın yıkıcı etkilerinden korunmak için, dördüncü seçenek, tasarruf fazlası olan Almanya gibi Kuzey ülkelerinin tasarruf açığı (ve dolayısıyla cari açığı) olan Yunanistan, İspanya, İtalya ve Portekiz gibi Güney ülkeleri mali transferlerle desteklemeleridir. Diğer bir ifadeyle, Kuzey ülkelerinin Güney ülkelerini rekabetçiliklerinin ve büyüme oranlarının düşük seviyede kalmaları konusunda razı etmeleri gerekmektedir. Böylesi bir seçenek, borçların yeniden yapılandırılması ile özel ve kamunun sermaye kayıplarını da beraberinde getirecektir. Ayrıca ekonomik olarak iyi durumda olan Almanya gibi ülkelerin zor durumda olan Yunanistan, İtalya, İspanya ve Portekiz gibi ülkelere mali transferler yapması da gerekecektir. Böylesi bir transfer mekanizması ancak siyasi birlik içinde geçerli olabilir. Ulusal ekonomilerde zengin bölgelerin fakir bölgeleri desteklediğine sıkça rastlanmaktadır. Dolayısıyla bu AB'nin ekonomik, mali ve siyasi birlik olması ile mümkün olabilir. Avro alanı ülkelerin vatandaşların ortak bir payda etrafında demokratik tek bir yapıda örgütlenmesini sağlamaya yönelik adımların ise, üye ülkelerin yurttaşları tarafından kolaylıkla kabul görmesi de, Avrupa Anayasasının reddedilmesi örneğinde olduğu gibi, kolay bir seçenek olarak gözükmemektedir.

Hangisi Daha Az Maliyetli?

Avrupa Birliği'nin geleceğine yönelik bu seçeneklerin her biri yükün belirli ülkelere paylaşımını öngörmektedir. Birinci seçenekte yükün daha çok Almanya tarafından üstlenilmesi öngörülmektedir. İkinci seçenek ise, acı reçetenin çevre ülkelerince benimsenmesi ve dolayısıyla yükün ekonomik olarak zor durumda olan ve iyi yönetilemeyen ülkelere üstlenilmesini içermektedir. Üçüncü seçenek, her iki tarafında yükü paylaşmasını öngörüyor. Ancak kontrolsüz bir dağılmanın yaratacağı yükün büyüklüğünün kestirilememesi ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Dördüncü seçenek, Avrupalı halkların kader birliği yapmasına ve birbirlerini karşılıksız çıkar ilişkisi içinde desteklemelerini öngörüyor.

Avrupa ekonomik krizini çözmeye yönelik atılan adımlar, krizden çıkışın yükünün kim tarafından yüklenileceği konusunda uzlaşma sağlanmadığını göstermektedir. Bu yöndeki bir uzlaşmanın sağlanması durumunda önlemlerin hızla hayata geçirilmesi ve güvenin temin edilmesi kolaylaşacaktır. Karşılıklı bağımlılık, ulusal hassasiyetler ve Avrupa'nın

geleceğine ilişkin ortak bir tasavvurun geliştirilmesindeki belirsizlikler ise, krizi her geçen gün daha da derinleştirmekte ve içinden çıkılmaz hale getirmektedir. Çözüm, hangi seçeneğin daha az maliyetli olduğu ve bu maliyetin kimin tarafından karşılanacağı ile yakından ilgilidir.

Sonuç ve Öneriler

Kıvılcım Metin Özcan

2008 yılında başlayan küresel ekonomik kriz, dünyadaki çoğu ekonominin oldukça derin bir durgunluğa girmesine yol açmıştır.17'si Avro, 10'u ise kendi ulusal parasını kullanan 27 üyeli AB'nin küresel krizle de birleşen ağır ekonomik yıkım karşısında, "Tek Avrupa" idealini yaşatması artık ciddi şekilde sorgulanmaktadır. Çalışabilir yaş grubundaki nüfusun toplam içindeki payının gerilemesi bu ülkelerde potansiyel büyümeyi aşağı çektiği gibi, sosyal devletin getirdiği, kontrolü zor olan emeklilik ve sağlık sistemi harcamalarının da artmasına neden olmaktadır.

Ekonomik kriz küresel ekonomik büyümenin hızlı bir şekilde gerilemesine neden olurken, krizin etkisiyle işsizlik oranları da hızla artmıştır. Küresel ekonomik krizden en fazla etkilenenler ise genç işgücü olmuştur. Ayrıca, AB'de kadınların işsizlik oranlarının tarihsel olarak erkeklerin işsizlik oranlarından yüksek olduğu dikkate alınırsa, kadın ve erkeklerin işsizlik oranlarındaki farkın kapanması, krizin erkeklerin istihdamını kadınlardan daha fazla etkilediğini göstermektedir.

Euro bölgesinde bakıldığında birliğin ortak para birimini sürdürülebilir kılmak için daha fazla siyasal bütünleşme, vergi, maliye ve bütçe politikası gibi alanlarda daha fazla uyum ve bütünleşme sağlaması gerekmektedir. Kriz karşısında pek çok AB ülkesi, krizin ekonomi üzerindeki etkilerini hafifletmek amacıyla, parasal genişlemeyle birlikte, kapsamlı ekonomik destek paketleri yürürlüğe koymuşlardır. AB hükümetlerinin çoğu dolaysız vergileri, sosyal güvenlik katkılarını ve KDV'yi düşürmek yoluyla hane halkı alım gücünü destekleyen önlemlerin yanı sıra, doğrudan gelir desteği ve konut ve gayrimenkul piyasalarına destekler de yürürlüğe koymuşlardır. Toplam desteğin yaklaşık yarısını bu tür gelir artırıcı destekler oluşturmuştur. Avro Bölgesi ülkelerinin yarısından çoğu altyapı gibi kamu yatırımları yoluyla da ekonomiyi desteklemiştir. AB ülkeleri vergi ve sosyal güvelik primlerinin azaltılması, KDV iadelerinin erken ödenmesi, teşvikler ve ihracat teşvikleri yoluyla özel sektörü de desteklemiştir. Ücret destekleri ve aktif işgücü politikaları ise az sayıda ülke tarafından uygulanmıştır. Ayrıca pek çok ülke iç talebi finans dışı şirketlere sermaye desteği, borç verme ve garanti sağlama, kamu yatırımlarını artırma gibi yollarla da desteklemiştir. Krizin başlangıç aşamasında söz konusu destek paketlerinin geçici olması düşünülmüşse de, krizin boyutunun ve etki süresinin beklentileri aşması, destek paketlerinin planlanan takvimde sonlandırılmamasına yol açmıştır. Destek paketlerine rağmen, AB ekonomileri 2008 ve 2009 yıllarında belirgin bir biçimde daralmaktan kurtulamamıştır. AB ülkelerinin iç talebi destekleyici maliye önlemlerinin yanı sıra finansal sistemi kurtarma yönündeki çabaları finansal sistemde büyük bir çöküşü engellemekle birlikte, oldukça büyük mali yükümlülükler yaratmıştır. Pek çok AB ülkesini kredibilitateyi tekrar sağlamak üzere yapısal mali reformlar eşliğinde ciddi mali konsolidasyona giderek bütçe yapılarını

ve dengelerini güçlendirmeye sevk etmiştir. 2010 yılından bugüne 7 AB üyesi bütçe yönetimlerine yeni mali kurallar eklemiştir. Bütün bu gelişmeler, sürdürülebilir maliye politikaları oluşturulması için önemli gelişmeler olmakla birlikte, bu yöndeki yapısal reform çabalarının artarak sürdürülmesi, böylelikle üye ülkelerin maliye politikalarının oluşturulması ve izlenmesi sürecinde AB otoritesinin daha fazla rol alması gerektiği dile getirilmektedir. Üye devletlerin ekonomi politikaları arasında daha etkin koordinasyonun sağlanması ve mali disiplinin güçlendirilmesi amacıyla 2010 yılında Avrupa 2020 Stratejisi kabul edilmiş, 1 Ocak 2011 tarihinden itibaren Avrupa Dönemi uygulamasına başlanılmış ve üye devletlerin ekonomi politikaları arasında koordinasyonun sağlanması ve mali disiplinin güçlendirilmesine yönelik olarak 1997 yılında kabul edilen İstikrar ve Büyüme Paketi gözden geçirilerek 13 Aralık 2011 tarihinde Altılı Paket yürürlüğe sokulmuştur.

Avrupa 2020 Stratejisi kapsamında 2020 yılına kadar gerçekleştirilmesi gereken hedefler;

- i. 20-64 yaş grubunun %75'inin istihdam edilmesi,
- ii. AB'nin gayri safi iç hâsılasının %3'ünün araştırma ve kalkınmaya ayrılması,
- iii. Sera gazı emisyonunun azaltılması, yenilenebilir enerji kaynakları ile enerji verimliliğinin artırılması için belirlenen 20/20/20 hedefinin tutturulması,
- iv. Okuldan ayrılanların oranının %10'un altına düşürülmesi ve 30-34 yaş grubunun en az % 40'ünün yüksek öğrenim diploması almasının sağlanması,
- v. Fakirlik sınırı altında yaşayanların sayısının en az 20 milyon azaltılması olarak belirlenmiştir.

Avrupa 2020 Stratejisi'nin hedeflerine ulaşmak amacıyla, Birlik düzeyinde kullanılacak politika araçları, tek Pazar, AB bütçesinin bölgesel kalkınma, sosyal ve uyum fonları ve dış politika araçları olarak sayılabilir. Bu araçlardan, Altılı Paket ile üye devletlerin mali durumu ve makroekonomik koşullarının ulus üstü düzeyde gözetiminin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. İkili Paket ile öngörülen amaç, Avro alanı ülkelerinin bütçe yasa tasarılarının değerlendirilmesi, aşırı bütçe açıklarının mevcudiyeti halinde giderilmesinin sağlanması ve mali zorluklarla karşılaşan Avro alanı ülkeleri için güçlendirilmiş gözetim mekanizmasının uygulanmasıdır. Mali Antlaşma ise, üye devletlerde mali disiplinin güçlendirilmesi ve daha etkin bir yaptırım mekanizması oluşturulması amacıyla Birlik çerçevesi dışında uluslararası bir antlaşma niteliğindedir. AB'de etkili kriz önleyici mekanizmalar geliştirilmiş olsa dahi, kriz riskinin tamamıyla yok edilemeyeceği gerekçesiyle, kriz sonrası başvurulacak mekanizmaların da oluşturulması gerektiği yönündeki görüşlerin ışığında, 16-17 Aralık 2010 tarihinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi toplantısında, sürekli nitelikte Avrupa İstikrar Mekanizmasının oluşturulması kararlaştırılmıştır.

Avrupa 2020 Stratejisi ile belirlenen hedefler gerçekleştirilebilir hedefler midir? Avrupa vatandaşlarının çoğunluğu, Avrupa 2020 Stratejisi hedeflerini gerçekçi ve ulaşılabilir bulmakta ve Strateji kapsamında tespit edilen öncelikleri de desteklemektedir. Üye devletlerin Avrupa 2020 Stratejisi hedeflerine yönelik ilerleyişi hayal kırıcı bulunmakta ve üye devletlerin ulusal hedeflerinin Strateji'nin hedeflerine ulaşılması için yeterli olmadığına altı çizilmektedir. Komisyon'un Raporu, Avrupa 2020 Stratejisi hedeflerinin şimdilik ulaşılabilir olmadığı izlenimi yaratması açısından önem taşımaktadır.

AB için ortak hedefleri tespit eden Avrupa 2020 Stratejisi, ekonomik büyüme odaklı bir stratejidir; dolayısıyla strateji kapsamında işsizlik sorununun ekonomik büyüme ile çözülmesi öngörülmektedir. AB için yapılan uygulamaya dönük çalışmalar, istihdamın iç talep elastikiyetinin, dış talep elastikiyetinden yüksek olduğuna da işaret etmektedir. Bu nedenle, Birlik içinde işsizlik ile mücadelede iç talepte artış sağlanması etkin bir araç olsa da, üye devletlerde uygulanan kemer sıkma politikalarının iç talep üzerine baskı yaratarak, işsizlik ile mücadeleyi zorlaştıracağı açıktır.

Krizle mücadele sürecinde alınan önlemlerin ve düzenlemeler dört seçenek altında toplanabilir. Birinci seçenek, çevrede (periphery) yer alan ülkelerin rekabetçiliklerini yeniden kazanacak şekilde kemer sıkarak ve yapısal reformları gerçekleştirerek büyümeye başlamalarının sağlanmasıdır. Almanya ve AMB, birinci seçenek yerine, kemer sıkma ve yapısal reformlarla verimliliği artırma ve emeğin birim maliyetini düşürme ve böylelikle reel değer kaybı ile rekabetçiliği sağlamak gerektiğini önermektedir. Üçüncü seçenek, borçluluk oranları artan, dış dengesi kötüleşen ve dolayısıyla makroekonomik dengesi bozulan ve ayrıca Birlik tarafından belirlenen kuralları sağlayamayan ülkelerin batmasına ve Avro'dan (Para Birliğinden) ayrılmasına izin verilmesidir. Avro'dan düzensiz çıkışın yıkıcı etkilerinden korunmak için, dördüncü seçenek, tasarruf fazlası olan Almanya gibi Kuzey ülkelerinin tasarruf açığı (ve dolayısıyla cari açığı) olan Yunanistan, İspanya, İtalya ve Portekiz gibi Güney ülkeleri mali transferlerle desteklemeleridir. Avrupa ekonomik krizini çözmeye yönelik atılan adımlar, krizden çıkışın yükünün kim tarafından yüklenileceği konusunda uzlaşma sağlanmadığını göstermektedir. Bu yöndeki bir uzlaşmanın sağlanması durumunda önlemlerin hızla hayata geçirilmesi ve güvenin temin edilmesi kolaylaşacaktır. Karşılıklı bağımlılık, ulusal hassasiyetler ve Avrupa'nın geleceğine ilişkin ortak bir tasavvurun geliştirilmesindeki belirsizlikler ise, krizi her geçen gün daha da derinleştirmekte ve içinden çıkılmaz hale getirmektedir. Çözüm, hangi seçeneğin daha az maliyetli olduğu ve bu maliyetin kimin tarafından karşılanacağı ile yakından ilgilidir.

AB krizinin Türkiye'ye etkileri dış ticaret, kredi ve yatırım kanalları yolu ile olmaktadır. AB Türkiye'nin bir numaralı ticaret ortağı olup, AB'nin Türkiye'nin toplam ticaretindeki payı 2008 - 2011 döneminde ortalama %

41,6 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2011 yılında karşılıklı ticaret hacmi 110 milyar Euro gibi rekor bir seviyeye ulaşmıştır. AB'nin Türkiye'nin ihracatındaki ağırlığı nedeni ile ülkenin ihracat performansı AB üyelerindeki talep koşulları ile doğrudan ilgilidir. AB üyelerinde yaşanan ekonomik yavaşlama ve durgunluk Türk ihracatçıları ve üreticilerini pazar daralması şeklinde olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye pazar çeşitliliğini artırma yönünde yoğun çaba göstermekle beraber, üçüncü ülkelerin AB'de yaşanan pazar kayıpların tam olarak ikame etmesi orta vadede mümkün görülmemektedir.

Kuzey Afrika ve Ortadoğu pazarlarında politik ve ekonomik istikrarın henüz sağlanamamış olması bu ülkelerin ihracat pazarı olarak potansiyelini sınırlamaktadır. Ayrıca bu ülkelerde talep gören ürünler ile (örneğin inşaat malzemeleri, temel gıda, ev eşyaları) ile AB tüketicileri tarafından talep edilen ürünler (otomotiv, petro-kimya, makine, elektrikli ev aletleri) gerek mal grubu gerekse katma değer açısından farklılık göstermektedir. Diğer potansiyel piyasalar olan Çin, Hindistan, Uzak Doğu ve ABD'de de ise Türkiye'nin ihracat performansı rekabetçilik eksiklikleri nedenleri ile henüz arzu edilen düzeyde değildir.

Türkiye'nin ülkenin iç-dış talep koşullarını dengeleme ve dış ticaret açığını küçültme yönündeki çabaları 2012 yılında da sürmeye devam etmektedir. Öte yandan, üçüncü ülkelere yapılan ihracatın artmasına rağmen, AB'ye yapılan ihracatın durağan kalması veya azalıyor olması Türkiye'nin dış ticaret dengesizliğinin düzeltilmesi yolundaki çabaların arzu edilen hızda olmasını engellemektedir.

Düşük yurtiçi tasarruflar ülkenin dış finansmana bağımlılığını artırmakta, cari işlemler açığını genişletmektedir. Dış finansmana bağımlılık ülkenin sürdürülebilir ve yüksek ekonomik büyümeyi engellemekte, dış finansmanın bulunmadığı durumlarda da küçülme yaşanmaktadır. Türkiye ekonomisi küresel krizin etkisi ile finansman olanaklarının kısıtlandığı 2009 yılında %4,8 oranında küçülmüştür. Sonrasında küresel likiditenin bolluğu ülkeye yeniden kısa vadeli sermaye girişlerini hızlandırmış ve 2010-2011 yıllarında sırasıyla % 9,2 ve % 8,5 gibi yüksek oranlarda büyüme sağlanmıştır.

Türk bankalarının sağladığı yurtdışı finansmanın dörtte üçü AB kaynaklı olduğundan, AB'de kredi sisteminin işleyişinde yaşanan sorunların bütünü ile Türkiye'de de hissedilmesine yol açmaktadır. Krizin etkisi ile bankaların ve banka-dışı reel sektörün özellikle uzun vadeli ve uygun koşullu yurtdışı finansmana erişimde zorluk yaşadıkları bilinmektedir. Yabancı bankaların Türkiye'deki iştirak ve bağlı ortaklıklarının finansman açısından ana ortaklarına ihtiyaç duymamaları ve yüksek sermaye yeterlilik oranlarına sahip olmaları AB krizinden olumsuz etkilenmelerini sınırlamıştır. Fakat buna rağmen, kredi kanalı, krizin Türkiye'yi etkileme potansiyeli taşımaktadır.

Türkiye'nin dış finansmana bağımlılığı, AB krizinin ülke ekonomisine yatırım kanalı yolu ile olan etkisini de artırmaktadır. Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımların dörtte üç gibi çok önemli bir oranı AB kaynaklıdır. Gerek Körfez ülkeleri gerekse ABD ve Rusya kaynaklı yatırımlar çok daha düşük seviyede olup, Türkiye henüz Çin için bir yatırım ülkesi konumunda değildir. AB'de yaşanan ekonomik kriz bu ülkelerin dış yatırım olanaklarını kısıtlamakta, dolayısı ile Türkiye'ye gelebilecek yabancı sermaye potansiyelini de olumsuz etkilemiştir. Doğrudan yatırımlar 2012 yılı Ocak - Nisan döneminde 2011'in aynı dönemine göre % 69 oranında azalma göstermiştir. Kısa vadeli portföy yatırımları ve kaynağı belirsiz döviz girişleri (net hata - noksan) cari açığın finansmanını sağlayan ana kalemler olmuştur. Türkiye ekonomisine kaynağı belirsiz döviz girişi son dört yılda (2008-2012) 25,2 milyar dolar gibi rekor bir seviyeye ulaşmıştır. Gerek net hata - noksan kaleminde izlenen girişler, gerekse kısa vadeli sermaye hareketleri doğaları gereği geçici mahiyettedir. "Sıcak para" tabir edilen bu tür sermaye hareketlerinin, ağırlıklı oranda AB kaynaklı olan doğrudan yatırımlar ve uzun vadeli kredilerdeki azalmayı güvenilir bir şekilde ikame etmesi mümkün görülmemektedir. Dolayısı ile AB'de yaşanan krizin yatırım kanalı üzerinden Türkiye'yi olumsuz olarak etkilediği gözlemlenmektedir.

AB ekonomik krizi ortamında Türkiye'nin AB perspektifi ve krizin Türkiye'nin üyeliği için bir engel olarak teşkil edip etmediği tartışmaya açıktır. Tarihsel olarak bakılırsa, üyelik müzakereleri kriz öncesinde yavaşlamaya başlamıştır ve süreç krizden bağımsız olarak durgunluk dönemine girmiştir. Türkiye'nin üyeliğine karşı ileri sürülen argümanların genelde siyasi ağırlıklı olmaktadır. Düşük kamu borcu, mali disiplini, sermaye yeterliliği yüksek bankacılık sektörü ve son iki yılda yakaladığı yüksek ekonomik büyüme grafiği ile Türkiye'nin üyeliğine iktisadi nedenlerle karşı çıktığına fazla rastlanılmamaktadır. Diğer yandan, AB krizinin üyeliğin çekiciliğini azalttığı yönündeki görüşlerin de iktisadi temeli pek güçlü değildir. AB'de yaşanan krize rağmen Türkiye'nin kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsılası halen topluluğun yarısı düzeyindedir. Benzer şekilde Türkiye eğitim düzeyi, istihdam oranı, iş gücüne katılım oranı gibi temel istatistiklerde ve örneğin ulaşım altyapısında AB ortalamasının gerisindedir. Benzer bir durum ortalamaların üzerinde olan gelir dağılımı eşitsizliği, bölgeler arası gelişme farklılıkları ve cinsiyet eşitsizliği alanlarında kendisini göstermektedir. Bu yüzden AB ulaşmış olduğu kalkınma ve refah seviyesi ile Türkiye için halen daha bir çekim merkezi olma özelliğini sürdürmektedir.

Krizin Türkiye'nin AB üyelik sürecine olumlu katkıları olması da muhtemeldir. Türkiye'nin üyeliğine olan direncin AB'de özellikle sağ eğilimli partilerden ve liderlerinden geldiği bilinmektedir. Derinleşen krizin AB'de işsizlik ve ekonomik eşitsizlikleri artırması ve alınan önlemlerin yetersiz kalmasının mevcut hükümetlerin değişimini hızlandırdığı gözlemlenmektedir. Özellikle AB bütünleşme sürecinin merkezinde bulunan Fransa ve Almanya'da merkez-sağ partilerin iktidardan

uzaklaşmaları – kesin olmamakla beraber - bu ülkelerden kaynaklanan direnci azaltabilecektir.

Öte yandan, şiddetli ekonomik krizlerin aşırı siyasi akımları güçlendirdiği, yabancı düşmanlığının artmasına yol açtığı bilinen bir vakiadır. Yakın zamanda gerçekleşen Fransa ve Yunanistan seçimlerinde aşırı sağın güçlenmesi, Macaristan'da izlenen bazı anti-demokratik uygulamalar AB'nin genel olarak genişlemeye bakışını negatif yönde de etkileyebilecektir. Para birliğinin olası bir çöküşü durumunda ise genişlemenin ve Türkiye'nin üyeliğinin daha uzun süre sürüncemede kalması beklenebilir.

Katkı Sağlayanlar

Ali Arı

Ali Arı lisans eğitimini 2002 yılında Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde tamamladı. Master ve Doktora eğitimini 2002-2009 yılları arasında Fransa'da Université du Sud'de aldı. Arı çalışmalarına 2010 yılında geldiği Kırklareli Üniversitesi'nde Yardımcı Doçent olarak devam etti. 2011 yılında Kırklareli Üniversitesi'nde kurulan Avrupa Araştırmaları Merkezi Müdürü oldu. 2012 yılında Kırklareli Üniversitesi İktisat Bölüm Başkanlığı görevine başladı. Araştırma konuları olan Türkiye ekonomisi, gelişmekte olan piyasalar, finansal küreselleşme, finansal krizler ve uluslararası finansal mimari alanlarında yayınlanan çok sayıda çalışması bulunmaktadır.

Mehmet Hondur

Mehmet Hondur 2000 yılında ODTÜ İktisat Bölümü'nden mezun oldu. 2005-2007 arasında University of Maryland, College Park'ta MBA ve Finans Master'ını tamamladı. 2000 yılı Aralık ayından beri Kalkınma Bakanlığında çalışmaktadır. Halen Hacettepe Üniversitesi Maliye Anabilim Dalında doktora çalışmalarına devam eden Hondur aynı zamanda Kalkınma Bakanlığı Ekonomik Modeller dairesinde Türkiye ekonomisine ilişkin orta ve uzun vadeli makro tahminler üreten, "Katılım Öncesi Ekonomik Programın Makroekonomik Gelişmeler ve Makroekonomik Çerçeve" kısımlarını hazırlayan ekipte yer alıyor.

Muhsin Kar

Muhsin Kar, 1968 yılında Kahramanmaraş'ta doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden 1992 yılında mezun oldu. Yüksek Lisans (1995) ve Doktorasını (2000) İngiltere'de sırasıyla Leicester Üniversitesi ve Loughborough Üniversitesinde tamamladı. Kahramanmaraş Sütçü İmam ve Çukurova Üniversitelerinde akademik çalışmalarda bulundu. Halen Konya'da Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi İktisat Bölüm Başkanı ve aynı zamanda Turizm Fakültesi dekanı olarak görev yapmaktadır. Finansal sektör ile reel sektör ilişkisi konusunda uzmanlığı olan Kar'ın iktisadi kalkınma, ekonomik büyüme ve Avrupa Birliği konularında yayınlanmış makaleleri ve kitapları bulunmaktadır. Ayrıca TÜBİTAK Bilim Kurulu tarafından TÜBA Asosiye üyeliğine seçilmiştir.

Kıvılcım Metin Özcan

Kıvılcım Metin Özcan Bilkent Üniversitesi'nde İktisat Bölümü'nde Doçent olarak çalışmaktadır. Doktora derecesini Oxford Üniversitesi'nden 1992 yılında almış ve tezini Türkiye'de enflasyon analizi üzerine çalışmıştır. Çalışma konuları makro ekonomik modelleme, zaman serisi analizi, ekonometri, para teorisi ve politikasıdır. Dr. Metin Özcan'ın çeşitli yurtdışı

ve yurtiçi dergilerde yazıları, "Enflasyon Analizi" isimli kitabı, çok sayıda tebliğ ve konferans katılımları vardır. Dr. Metin Özcan Stratejik Düşünce Enstitüsü ekonomi koordinatörlüğünde ve Economic Research Forum'da aktif olarak çalışmaktadır.

Güray Vural

Güray Vural ODTÜ İşletme Bölümü'nü 1994 yılında bitirdi. Master eğitimini 2002-2003 yıllarında Hochschule Bremen'de Avrupa Çalışmaları alanında tamamladı. Bu süreçte "Türk Bankacılık Sisteminin Değerlendirmesi: AB'ye Hazır mı?" konulu bir Master tezi yazmıştır. 1994-2004 yılları arasında bankacılığın çeşitli alanlarında iç denetmen ve özel bir bankada Hazine Operasyonları bölüm yöneticisi olarak görev aldı. Mayıs 2004'ten beri Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu'nda makroekonomi, ekonomik ve mali politika, finansal hizmetler, KOBİ finansmanı ve istatistik alanlarında sektör yöneticisi olarak çalışmaktadır. 2005 yılında ODTÜ İşletme Bölümü'nde "Avrupa Ekonomik Entegrasyonu" dersi vermiştir. Vural evli ve bir kız çocuk babasıdır.

Dilek Yiğit

Dr. Dilek Yiğit 1998 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden "Uluslararası İlişkiler" yüksek lisans derecesi, İngiltere'de Essex Üniversitesi'nden "Avrupa Politikası" yüksek lisans derecesini aldı. Doktora çalışmasını Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladı. Halen Hazine Müsteşarlığı Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü'nde şube müdürü olarak görev yapmaktadır.

Bu bölümde anılan akademisyen ve bürokratlar, analize katkılarını bireysel olarak, çalıştıkları kurumla bağlantısız bir şekilde okuyucuya aktarmıştır. Her birine teşekkür ederiz. Ayrıca, analizin "TARGET2 Mekanizması", "Ülke Örnekleri: İtalya, İspanya", "İş Gücü Piyasaları ve Verimlilik" bölümlerinin yazımında buldukları katkıdan dolayı TCMB Araştırma ve Para Politikası Genel Müdürlüğüne teşekkür ederiz.

SDE Ekonomi Koordinatörlüğü